

Maahanmuuttajan työhön liittyvä identiteetti ja ammatil-
linen toimijuus
Maahanmuuttajien elämäkerrallisia kertomuksia ammatil-
lisuudestaan kotimaassaan ja Suomessa
Anna Hiltunen

Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2015
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Hiltunen, Anna. 2015. Maahanmuuttajan työhön liittyvä identiteetti ja ammatillinen toimijuus. Aikuiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Jyväskylässä asuvien maahanmuuttajien kokemuksia työhön liittyvästä identiteetistään ja ammatillisesta toimijuudestaan. Tarkoituksena on erityisesti lisätä ymmärrystä siitä, miten Suomeen ja Jyväskylään tulleet maahanmuuttajat itse kokevat työhön liittyvän identiteettinsä sekä ammatillisen toimijuutensa.

Tutkimuksen lähestymistapa on narratiivinen ja elämänkerrallinen. Narratiivisuuden ja elämänkerrallisuuden periaatteita noudatetaan myös tutkimuksen toteutuksessa sekä analyysiprosessissa. Tutkimushaastattelut tehtiin hyödyntäen kerronnallista haastattelua. Haastatteluita tehtiin yhteensä viisi. Analyysin keskiössä olivat haastatteluista muodostetut kertomukset, joista sitten muodostettiin haastateltavien työhön liittyvää identiteettiä sekä ammatillista toimijuutta kuvaavat ideaalitarinat. Analyysimenetelmänä toimi temaattinen kertomuksen analyysi, jossa keskityttiin haastateltavien kertomusten sisältöihin.

Tutkimuksen löydöksistä kiinnostavimpina voidaan pitää maahanmuuttajien toimijuuden erilaisia muotoja. Tutkimuksen perusteella näitä muotoja näyttäisivät olevan toimijuus yksilön kapasiteettina sekä erilaisten rakenteiden sisällä tapahtuva toimijuus. Muutokset työhön liittyvässä identiteetissä Suomeen muuton jälkeen ovat myös kiinnostava osa tutkimuksen löydöksiä. Jatkotutkimusaiheita ajatellen tämän tutkimuksen perusteella olisi hyödyllistä pohtia entistä enemmän maahanmuuttajien sopeutumisprosessia ja työllistymistä heidän omista kokemuksistaan lähtien.

Hakusanat: Maahanmuuttaja, työhön liittyvä identiteetti, ammatillinen toimijuus, identiteettineuvottelut, narratiivisuus, elämänkerrallisuus

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	MAAHANMUUTTAJAT TYÖELÄMÄSSÄ	7
2.1	Maahanmuuttajat ja työ.....	7
2.2	Maahanmuuttajat Suomessa ja Jyväskylässä.....	9
3	TYÖHÖN LIITTYVÄT IDENTITEETIT	12
3.1	Identiteetit muutospaineiden alla, yksilöllisen ja yhteisöllisen välissä. 12	
3.2	Ammatillinen identiteetti, työidentiteetti ja työhön liittyvä identiteetti...	13
3.3	Narratiivinen ja elämäkerrallinen ote ammatilliseen identiteettiin	15
3.4	Työhön liittyvät identiteetit ja monikulttuurillisuus: ammatillinen identiteetti marginaalista katsottuna	17
4	TOIMIJUUS	20
4.1	Toimijuuden määrittelyä.....	20
4.2	Identiteettineuvottelut toimijuuden ja työhön liittyvien identiteettien välissä	22
4.3	Elämäkaaritoimijuus.....	23
5	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	25
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	26
6.1	Tutkimuksen lähestymistapa.....	26
6.2	Aineiston keruu.....	28
6.3	Aineiston analyysi.....	30
7	MUUTOKSEN MERKITYS MAAHANMUUTTAJIEN TYÖHÖN LIITTYVÄSSÄ IDENTITEETISSÄ JA TOIMIJUUDESSA.....	35
7.1	Kaksi tarinaa maahanmuuttajan ammatillisesta toimijuudesta.....	35
7.1.1	Khaulan tarina.....	36

7.1.2	Francon tarina	40
7.1.3	Maahanmuuttajien kertomusten toimijuuden ja työhön liittyvän identiteetin muodot	44
7.2	Haastateltavien kertomukset ja kolme näkökulmaa.....	46
7.2.1	Maahanmuuttajien suhde työelämään.....	46
7.2.2	Oman paikan etsiminen uudessa kulttuurissa: maahanmuuttajien identiteettineuvottelut	50
7.2.3	Maahanmuuttajien ammatillinen toimijuus.....	52
7.2.4	Muutokset maahanmuuttajien työhön liittyvässä identiteetissä....	56
8	POHDINTA.....	58
8.1	Toimijuus yksilön kapasiteettina sekä rakenteiden sisällä.....	58
8.2	Maahanmuutto ja työhön liittyvän identiteetin muutos	60
8.3	Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan eettinen asema.....	62
8.4	Jatkotutkimusaiheet	65
	LÄHTEET	67
	LIITTEET.....	71

1 JOHDANTO

Maahanmuuttajien kotouttamisprosessin tarkoituksena on integroida maahanmuuttajat osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tärkeimpinä kotouttamisen keinoina nähdään maahanmuuttajien koulutus ja työllistäminen. (Kotouttamisen kokonaiskatsaus 2013.) Maahanmuuttajien työllistyminen suomalaisille työmarkkinoille ei kuitenkaan ole ollut ongelmattonta (ks. esim. Matinheikki-Kokko 2009; Forssander ja Raunio 2004; Pitkänen 2006; Paananen 1999). Työllistymisen haastavuudelle on useita syitä, joista yhtenä merkittävänä esimerkkinä voidaan mainita asenteet maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan. De Finan (2003, 3) mukaan ihmisillä on mielikuvia ja stereotyyppisiä maahanmuuttajista, ja vaikka tilastollista tietoa maahanmuuttajista löytyykin, hyvin vähän tiedetään siitä, ketä maahanmuuttajat ovat, mitä he ajattelevat, mitä he tuntevat, miksi he ovat tulleet ja kuinka he näkevät itsensä.

Tässä tutkimuksessa kysytään Suomeen saapuneilta maahanmuuttajilta itseltään, kuinka he kokevat maahanmuuton aiheuttaman muutoksen elämässään. Tutkimuksen ote on narratiivinen ja elämänkerrallinen. Tutkimukseen osallistuneilta maahanmuuttajilta kerättiin heidän elämänkertaansa perustuvia kerronnallisia haastatteluita, joita analysoitiin laadullisin, narratiiviseen tutkimusotteeseen perustuvien keinoin. Tuloksena oli viisi kertomusta maahanmuuttajien työhön liittyvästä identiteetistä ja ammatillisesta toimijuudesta. Työhön liittyvä identiteetti ja toimijuus ovat tutkimuksen pääkäsitteet.

Erilaiset työhön liittyvät identiteetit sekä toimijuus ovat paljon tutkittu alue aikuiskasvatustieteessä. Toimijuuden voidaan nähdä linkittyvän vahvasti yksilön työhön liittyvään identiteettiin (Eteläpelto, Vähäsantanen, Hökkä ja Paloniemi 2013, 57) sekä työidentiteettien uudelleen muokkaamiseen ja uudelleen määrittelemiseen, eli identiteettineuvotteluihin (Vähäsantanen ja Eteläpelto 2011). Identiteettineuvottelut työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden välimaastossa osoittautuivat merkitykselliseksi osaksi maahanmuuttajien kertomuksia. Erityisen kiinnostavaa on tarkastella yksilön pitkäkestoisia valintoja

sekä sitä, miten nämä valinnat ja päätökset ovat vaikuttaneet yksilön elämään. Kyseiset seikat liittyvät elämänkaaritoimijuuteen. Elämänkaaritoimijuuden avulla onkin mahdollista tarkastella yksilön elämänlaajuisia valintoja, sekä sitä, miten nämä valinnat ja päätökset, sekä kertyneet kokemukset vaikuttavat yksilöön ja hänen kapasiteettiinsa toimia.

Työhön liittyvät identiteetit ovat muutospaineiden alla (esim. Eteläpelto 2009, Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008). Esimerkiksi ammatillisen identiteetin rakentaminen edellyttää yksilön kannalta jatkuvuutta ja ennustettavuutta, jota työelämä ei tarjoa samassa määrin kuin aiemmin. Näiden muutospaineiden lisäksi maahanmuuttajat katsovat suomalaista työelämää usein marginaalista, heidän mahdollisuutensa löytää oma paikkansa suomalaisesta työelämästä on huomattavasti heikompi kuin kantaväestön.

Laajimmillaan ammatillinen identiteetti voidaan nähdä yksilön omakohtaisena suhteena yhteiskunnalliseen toimintaan ja työnjakoon: siihen, miten hän näkee paikkansa, asemansa ja osallisuutensa kokonaisuudessa (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 45). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on havainnollistaa tätä yksilön kokonaisuutta maahanmuuttajan näkökulmasta. Miten hän näkee paikkansa osana suomalaista yhteiskuntaa?

2 MAAHANMUUTTAJAT TYÖELÄMÄSSÄ

2.1 Maahanmuuttajat ja työ

Maailmassa liikkuvat pääoma, tavarat ja ihmiset. Muuttoliikkeen kasvu on vain yksi osa globalisaatiota. Kasvavat mahdollisuudet muuttaa maasta toiseen avaavat yhtäältä uudenlaisia globaaleja mahdollisuuksia joillekin yksilöille, yrityksille ja kansakunnille. (Matinheikki-Kokko 2009, 64.) Kulttuurista toiseen muuttavien ihmisten määrän kasvu tarkoittaa painetta identiteettien uudelleen organisoimiseen (Reijonen 2002, 3). Paikallinen työelämä edellyttää paikallisen kielen, toimintatapojen ja suhdeverkoston hallintaa (Forssander ja Raunio 2004, 190-192). Euroopassa jo asuvat maahanmuuttajat ovat pystyneet varsin heikosti hyödyntämään kielitaitoaan ja ammattitaitoaan vastaanottajamaiden kansainvälistyvillä työmarkkinoilla, jotka ovat polarisoituneet maailmanlaajuisiksi ja paikallisiksi markkinoiksi (Matinheikki-Kokko 2009, 64. ks. SOPEMI 2006).

Eräs edelleen ajankohtainen työelämään liittyvä näkökulma on hyvinvointivaltion ja tietoyhteiskunnan turvaaminen maahanmuuton avulla. Hyvinvointivaltion ja tietoyhteiskunnan kehityksen turvaaminen edellyttää sitä, että riittävän osaavaa työvoimaa on saatavissa tarpeeksi myös lähitulevaisuudessa. Työvoimaa tarvitaan, koska työllinen työvoima maksaa verot ja kustantaa hyvinvointipalvelut. Siksi onkin ongelmallista, että maahanmuuttoa koskeva keskustelu kiertyy uhkakuviin vierauden maiden ylijäämäväestöstä, joka mahdollisuuksien mukaan tulee Suomeen työskentelemään alla sopimuspalkkojen tai elämään sosiaaliturvalla. Ehkäisevään kontrolliin keskittyvä maahanmuuttopolitiikka heikentää mahdollisuuksia saada maahan osaajia, jotka toimivat tietoyhteiskunnan vetureina. Vaaditaankin poliittista ja hallinnollista asennemuutosta, jotta maahanmuuttostrategia nähtäisiin osana osaamiseen perustuvaa innovaatiostrategiaa. (Forssander ja Raunio 2004.)

Tutkimuksissa maahanmuuttajien jäämistä työelämän valtaviiran ulkopuolelle selittävät Suomessa heidän heikko suomen kielen taitonsa, maakohtai-

sen sosiaalisen ja kulttuurisen osaamisen puuttuminen (Paananen 1999), työnantajien varaukselliset rekrytointiasenteet (Paananen 1999, Pitkänen 2006) sekä luottamuksen puute maahanmuuttajien osaamiseen (Forssander 2002). Paananen (1999, 123) mukaan maahanmuuttajan työllistyminen riippuu myös siitä, mistä hän on kotoisin. Jos hakija on länsimaista peräisin, hänen ammattitaitonsa luokitellaan helpommin hyödylliseksi kuin kehitysmaista tai itäisen Euroopan kansalaisen osaaminen. Kyseisten maiden kansalaisten ammatilliseen osaamiseen ei luoteta.

Maahanmuuttajien heikkoa työllisyystilannetta on pyritty Suomessa parantamaan esimerkiksi vuonna 1999 voimaan tulleella lailla maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Tämä kotouttamislaki toi maahanmuuttajille oikeuden yksilölliseen kotouttamissuunnitelmaan, jonka kunta, työvoimaviranomaiset ja muut viranomaiset yhdessä laativat. (Pitkänen 2006, 26.)

Näistä aktiivitoimenpiteistä huolimatta työelämään pääseminen on maahanmuuttajille huomattavasti vaikeampaa kuin suomalaistaustaisille. Edes korkea koulutus ei aina takaa ulkomaalaistaustaiselle henkilölle töitä. (Pitkänen 2006, 26.) Reijosen (2002, 8) mukaan kysymykset siitä, kuka eri virastoissa kohdattava maahanmuuttaja on ja minne hän on sopeutumassa, eivät ole olleet kotouttamissuunnitelmien puitteissa keskeisiä. Viranomaisia kiinnostaa sauma-kohta, esimerkiksi koulutus, työkokemus tai kädentaidot, jonka avulla maahanmuuttaja voisi löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Marginaaliseksi jää se, mitä maahanmuuttaja itse haluaisi tarjota suomalaiselle yhteiskunnalle, mitä kehittää itsessään ja mikä häneltä jäi kesken ennen tänne muuttoa.

Suomen maahanmuuttopolitiikka on perustunut sosiaalipoliittiseen ajatteluun ja vastuuseen, jossa integraatiopolitiikan punaisena lankana on ollut pyrkimys edistää maahanmuuttajien tasa-arvoista osallistumista yhteiskunnassamme. Maahanmuuttajien integraatiolla tarkoitetaan prosessia, jonka tuloksena maahanmuuttajat tulevat yhteiskunnan toiminnallisiksi jäseniksi. (Pitkänen 2006, 25.)

Toteutuneen tasa-arvon yhdeksi pahimmaksi kompastuskiveksi sekä marginalisoitumisen aiheuttajaksi on kuitenkin noussut juuri maahanmuuttajien heikko työllistyminen. Maahanmuuttajien työttömyys on ollut 1980-luvun lopulta alkaen yli kolme kertaa valtaväestön työttömyyttä runsaampaa. (Matinheimo-Kokko 2009, 66.) Myös Jyväskylän kaupungin monikulttuurisuusohjelmassa todetaan, että maahanmuuttajien työttömyysaste on Suomessa kolminkertainen kantaväestöön verrattuna. Myös riski joutua työttömäksi on maahanmuuttajalla suurempi kuin muulla väestöllä. Työllisyysaste kuitenkin paranee Suomessa asutun ajan kuluessa ja vastaa pitkällä aikavälillä kantaväestöä. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma.)

2.2 Maahanmuuttajat Suomessa ja Jyväskylässä

Tilastoja tarkastellessa on hyvä ensin määritellä, mitä tarkoitetaan termillä maahanmuuttaja. Jyväskylän kaupungin monikulttuurisuusohjelmassa todetaan, että maahanmuuttajataustaisella tarkoitetaan henkilöä, joka on syntynyt ulkomailla tai jonka vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Maahanmuuttaja on puolestaan yleiskäsite, jolla tarkoitetaan kaikkia eri perustein maahan tulleita henkilöitä. Eri perusteita voivat olla esimerkiksi työn tai opiskelupaikan vuoksi Suomeen saapunut ulkomaalainen. Humanitaarisella muuttajalla tarkoitetaan puolestaan kiintiöpakolaista tai henkilöä, joka on saanut oleskeluluvan Suomeen turvapaikkaprosessin kautta sekä hänen perheenjäsentensä, jolle on myönnetty perheenyhdistämisen kautta oleskelulupa. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma.)

Maahanmuuttajien määrä ja tausta vaihtelevatkin sen mukaan, arvioidaanko ulkomaalaisia kansalaisuuden, äidinkielen tai syntymämaan perusteella tai näiden yhdistelmänä. Suomessa on eniten ulkomaan kansalaisia Venäjältä sekä Virossa ja näiden maiden kieltä puhuvat ihmiset muodostavat myös suurimmat vieraskielisten ryhmät. Ulkomailla syntyneitä on eniten entisestä Neuvostoliitosta, Virossa sekä Ruotsista. (Väestöliitto.)

Vuonna 2014 myönteisen oleskelulupapäätöksen Suomeen sai yhteensä 17 995 hakijaa. Oleskelulupahakemuksia saapui yhteensä 22 076. Eniten myönteisiä päätöksiä tehtiin perhesyistä: 6 771. Opiskelemaan saapui 5611 ulkomaalaista ja töihin 5 062. Kiintiöpakolaisia otettiin vastaan 1030, paluumuuttajia 276, sekä kansainvälistä suojelua tarvitsevia hakijoita 1346. Suomen kansalaisuuden sai vuonna 2014 8499 ulkomaalaista. (Maahanmuutovirasto.) Perheen yhdistäminen, opiskelu ja työ ovat siis selvästi suurimmat syyt Suomeen muutolle. Vuoden 2013 lopussa ulkomaalaisten asukkaiden osuus Jyväskylässä oli 2,8% koko väestöstä. Koko Suomen vastaava luku oli 3,8%. (Väestöliitto.)

Maahanmuuttajien kotouttaminen ja integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan on tärkeä prosessi. Eri syistä Suomeen saapuvat maahanmuuttajat käyvät läpi erilaisen kotouttamisprosessin eri tahojen toimesta. Maahanmuuttajapalveluiden tehtävänä on vastata Jyväskylään asettuvien kiintiöpakolaisten ja inkerinsuomalaisten paluumuuttajien vastaanotosta ja suomalaiseen yhteiskuntaan kotouttamisesta. (Jyväskylän maahanmuuttajapalvelut.) Kuitenkin kiintiöpakolaiset ja inkerinsuomalaiset ovat vain osa Jyväskylään muuttavista ulkomaalaisista.

Jyväskylän kaupungin kotisivuilla todetaan, että maahanmuuttajien kotouttamistyötä tekevät valtio, kunnat, koulutusorganisaatiot, kirkot ja järjestöt. Lain mukaan kunnan tehtävänä on kotouttamiseen liittyvä koordinointi. Jyväskylässä se tarkoittaa monikulttuurisuusohjelman tavoitteiden laatimista ja niiden seuraamista eri toimijoiden kanssa. (Jyväskylän sosiaalipalvelut.)

Kotoutumislain mukaan kotoutumista edistäviä palveluja ja toimenpiteitä järjestää pääasiassa kunta sekä työ- ja elinkeinotoimisto. Kunta, työ- ja elinkeinotoimisto sekä muut viranomaiset antavat maahanmuuttajalle ohjausta ja neuvontaa kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ja palveluista sekä työelämästä. Viime vuosina on kehitetty ESR-rahoitteisen (Euroopan sosiaalirahasto), Palapeli2-projektin, maahanmuuttajajärjestöjen ja viranomaisten yhteistyönä pakolaisten omankielistä alkuvaiheen ohjausta ja neuvontaa. Palapeli2-projektissa toimivat myös maahanmuuttajien ohjauspalvelut, jossa annetaan henkilökohtaista ohjausta ja informaatiota erityisesti koulutukseen ja ammatin-

valintaan liittyvissä asioissa. Lisäksi maahanmuuttajien neuvontaa toteutetaan Info-Gloriassa, joka sijaitsee Monikulttuurikeskus Gloriassa. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma.)

Suomeen saapuvalla maahanmuuttajalle tehdään alkukartoitus sekä laaditaan henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma. Työ- ja elinkeinotoimisto laatii alkukartoituksen maahanmuuttajalle, joka on rekisteröity työnhakijaksi TE-toimistoon. Alkukartoituksessa arvioidaan alustavasti maahanmuuttajan ammatillisten valmiuksien lisäksi suomen kielen taitoa ja opiskeluedellytyksiä. Jyväskylässä kyseisen kartoituksen tekee Palapeli2-projekti ja kunnan maahanmuuttajapalvelut. Kotoutumissuunnitelma laaditaan kotoutujan alkukartoituksen jälkeen ja suunnitelmassa sovitaan kotoutumiskoulutuksesta ja muista työllistymiseen tähtäävistä toimista. TE-toimisto laatii työnhakijaksi rekisteröityvälle maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelman ja kunta puolestaan huolehtii sen laatimisesta työvoiman ulkopuolisille henkilöille sekä tarvittaessa yhteisen kotoutumissuunnitelman koko perheelle. (Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma.)

Monikulttuurisuusohjelman mukaan kotoutumissuunnitelmaan kuuluu olennaisena osana maahanmuuttajan kotoutumiskoulutus. Keski-Suomen TE-toimisto järjestää työvoimakoulutuksena aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta ja ammatillista koulutusta eri toimijoiden, kuten Jyväskylän aikuisopiston sekä Jyväskylän kansalaisopiston kautta.

3 TYÖHÖN LIITTYVÄT IDENTITEETIT

3.1 Identiteetit muutospaineiden alla, yksilöllisen ja yhteisöllisen välissä

Ymmärrämme identiteetin elämänmittaisena oppimisprosessina, jonka yhteydessä yksilö muodostaa käsityksen itsestään, omasta historiastaan, mahdollisuuksistaan ja suhteestaan ulkopuoliseen maailmaan (Vanttaja ja Järvinen 2006, 27). Identiteetti muodostuu sosialisoinnin kuluessa yksilötietoisuuden ja sosiaalisen ympäristön -identiteetin muotoutumista tukevien oppimisympäristöjen – välisessä vuorovaikutuksessa. Erilaiset historialliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollistavat erilaisia oppimiskokemuksia ja ovat siten keskeisesti vaikuttamassa siihen, minkälaiseksi yksilön identiteetti muodostuu (Vanttaja ja Järvinen 2006, 28). Yksinkertaistettuna identiteetti tarkoittaa tapoja, joilla yksilö ymmärtää ja määrittelee itsensä suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä ja kulttuuriinsa (Collin 2009, 24, ks. Saastamoinen 2006).

Eteläpelto (2009, 93) toteaa, että ihmisen käsitystä itsestään ja suhteestaan muihin on alettu länsimaisessa yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissamme työstää aktiivisesti. On todettu esimerkiksi, että identiteetin käsite on kokenut radikaaleja muutoksia (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 26) ja että kysymys identiteetistä on tieteellisessä keskustelussa kokenut renessanssin ja identiteeteistä keskustellaan monen eri tieteiden piirissä (Eteläpelto 2009, 96).

Identiteetin käsitettä on pidetty niin itsestään selvänä, ettei sitä ole ryhdytty erikseen määrittelemään. Niin kauan kuin identiteettien rakentumista on pidetty itsestään selvänä, identiteettejä ja niiden rakentumista ei ole problematisoitu. Tutkijat ovat kuitenkin kiinnostuneet identiteeteistä erityisesti silloin, kun niiden rakentuminen on vaikeutunut ja on syntynyt yhteiskunnan vastaisia tai yhteisöjen olemassaoloa uhkaavia identiteettejä. Näyttääkin siltä, että identiteetit nousevat erityisen huomion kohteeksi silloin, kun ne ovat muuttuneet ongelmallisiksi tai niihin kohdistuu muutospaineita. Identiteettiä koskevia ristirii-

toja, dilemmoja ja kriisejä syntyy silloin, kun aiempi käsitys itsestä on joutunut kyseenalaiseksi tai ristiriitaisten voimien kohteeksi. Tällaisessa tilanteessa yksilöltä tai yhteisöltä vaaditaan identiteettityötä ja identiteettineuvotteluja, joiden avulla itseä on mahdollista määritellä uudelleen. (Eteläpelto 2009.) Kuten identiteetti yleensä, myös työelämäkontekstiin liittyvät identiteetit nähdään yhtä lailla muutospaineiden alaisina (Esim. Eteläpelto 2009, Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008).

Identiteetti toimii ikään kuin yksilöllisen ja yhteiskunnallisen keskinäisessä riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa. Kysymykset persoonallisesta ja sosiaalisesta identiteetistä eivät ole enää vain nuorten ongelma, vaan ne ovat mukana koko ihmisen elämänkaaren ajan. (Eteläpelto 2009, 91-92, 97.) Myös Vähäsantanen (2009, 157) toteaa, että perimmiltään identiteetin rakentumisessa on kyse sosiaalisen ja persoonallisen, eli rakenteiden ja yksilön välisestä suhteesta. Samaa mieltä on Hall. Hänen mukaansa identiteetin on nähty rakentuvan vuorovaikutuksessa yhteiskuntaan, sosiaalisiin ryhmiin ja muihin ihmisiin. Identiteetti-käsite näyttäytyykin ihmisen kasvua, kehitystä sekä sosiaalista vuorovaikutusta ja osallisuutta koskevassa keskustelussa puuttuvana linkkinä yksilöllisen ja sosiaalisen välillä. (Hall, 2002.)

Identiteetin ymmärtäminen auttaa ymmärtämään, mitkä ovat ne prosessit joiden kautta yksilöllinen ja yhteisöllinen kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa (Eteläpelto 2009, 98). Identiteettien ymmärtämiseksi joudutaankin siten kiinnittämään huomiota niin yksilölliseen kuin sosiaaliseen todellisuuteen. Erilaiset identiteettiteoriat eroavat toisistaan siinä, kuinka niissä painottuvat yksilöllinen ja sosiaalisen tai kummasta näkökulmasta identiteettiä lähestytään. (Eteläpelto 2009.) Myös Billett (2006) toteaa, että nykyään identiteettiteorioissa painotetaan yksilöllisen ja yhteisöllisen yhteenpunoutunutta suhdetta.

3.2 Ammatillinen identiteetti, työidentiteetti ja työhön liittyvä identiteetti

Työ- ja ammatti-identiteetti ovat aikuisen keskeisiä identiteetin osa-alueita, mutta ne voivat saada hyvinkin erilaisia merkityksiä yksilön elämän-

kentässä. Ne onkin syytä nähdä yksilön laajemman persoonallisen identiteetin osana. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 32.) Tutkimuskirjallisuudessa työelämään liittyvistä identiteeteistä puhutaan useilla eri käsitteillä. Eri merkityksiä voidaan nähdä esimerkiksi työidentiteetin, työhön liittyvän identiteetin sekä ammatillisen identiteetin välillä.

Ammatillinen identiteetti nähdään muodostuvaksi autenttisissa työelämäkonteksteissa (Paloniemi ja Collin 2009, ks. Wegner 1999). Ammatillisella identiteetillä (professional identity) tarkoitetaan elämänhistoriaan perustuvaa käsitystä itsestä ammatillisena toimijana, esimerkiksi millaiseksi ihminen ymmärtää itsensä tarkasteluhetkellä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän työssään ja ammatissaan haluaa tulla (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 26). Ammatillinen identiteetti on läheisesti sidoksissa identiteetin sosiaaliseen aspektiin, mutta se sisältää myös persoonallisen puolen (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 32). Paloniemi ja Collin (2009, 2) toteavat, että ammatillisen identiteetin käsite valitaan yleensä kun tutkijat keskittyvät johonkin tiettyihin professioihin ja kuinka yksilö rakentaa identiteettiään suhteessa tähän tiettyyn ammattiin. Laajimmillaan ammatillinen identiteetti voidaan nähdä yksilön omakohtaisena suhteena yhteiskunnalliseen toimintaan ja työnjakoon: siihen miten hän näkee paikkansa, asemansa ja osallisuutensa kokonaisuudessa (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 45).

Kun tarkastellaan työn suhdetta yksilöiden muihin elämänalueisiin, ammatillista identiteettiä osuvampia käsitteitä voisivat olla työidentiteetti (work identity) sekä työhön liittyvä identiteetti (work-related identity). Työidentiteetti rakentuu oman henkilöhistorian perusteella ja siinä ovat mukana myös tulevaisuuden odotukset suhteessa työhön (Eteläpelto 2009, 90). Kirpal (2004) toteaa työidentiteettien kehittyvän monimutkaisten neuvottelujen tuloksena, jossa toisella puolella ovat yksilön henkilökohtaiset resurssit, asenteet ja arvot ja toisella työhön liittyvät prosessit ja puitteet. Nämä yhdessä vaikuttavat yksilön käsitykseen työstä yleensä, suhteestaan hänen tekemäänsä työhön, työympäristöön sekä työllistävään organisaatioon. (Kirpal 2004, 201.)

Työhön liittyvä identiteetti sen sijaan kuvaa laajasti ja monitasoisesti ihmisen ja työn välistä suhdetta. Billettin (2006) mukaan työhön liittyvä identiteetti neuvotellaan työpaikalla yksilön ja työpaikan sosiaalisen kontekstin välisessä riippuvuussuhteessa. Paloniemi ja Collin (2009, 2) näkevät työhön liittyvän identiteetin välittävänä (mediating) käsitteenä, joka on hyödyllinen kun tutkitaan kuinka yksilöt määrittelevät itsensä suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä ja työyhteisönsä kulttuuriin. Työhön liittyvä identiteetti ei ole staattinen kokonaisuus vaan etenevä prosessi, jossa yksilön persoonalliset ja professionaaliset puolet yhdistyvät, ja jossa yksilön toimijuus on tärkeä elementti. Tämä tarkoittaa, että työhön liittyvä identiteetti ei ole jotain mitä yksilöillä on, vaan jotain mitä he käyttävät selventääkseen itselleen omia puoliaan niin ammatillisesti kuin henkilökohtaisessa elämässään (Paloniemi ja Collin 2009, 3).

Näin ollen työhön liittyvän identiteetin voi katsoa olevan esimerkiksi ammatillista identiteettiä laajempi käsite, joka huomioi kuinka työ vaikuttaa yksilön muihin elämänalueisiin ja kuinka muut elämänalueet vaikuttavat työhön. Kuitenkin ammatillisesta identiteetistä puhuttaessa voidaan todeta, että se perustuu yksilön elämänhistoriaan (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 26) ja että yksilön persoonallinen ja ammatillinen identiteetti ovatkin elämänkerroissa kietoutuneet toisiinsa (Ropo ja Gustafsson 2008, 73–74). Tämä tutkimus on narratiivinen ja sen aineisto koostuu haastateltavien kerronnallisista haastatteluista. Haastatteluissa he käyvät läpi elämänhistoriaansa keskittyen opiskeluihinsa ja töihin mitä he ovat tehneet niin kotimaassaan kuin Suomessa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella tässä tutkimuksessa olisikin mahdollista käyttää kumpakin, sekä työhön liittyvää identiteetin että ammatillisen identiteetin käsitteitä. Kuitenkin olen päätenyt pääsääntöisesti käyttämään työhön liittyvää identiteettiä, nimenomaan käsitteen laajuuden vuoksi.

3.3 Narratiivinen ja elämänkerrallinen ote ammatilliseen identiteettiin

Brunerin (1990; 1987) mukaan rakennamme itsemme ja identiteettimme omaelämäkerrallisissa tarinoissa, joita kerromme muille ja itsellemme. Tarinal-

lisessa lähestymistavassa sijoitetaan siihen kontekstiin ja kulttuuriin, jossa elämme tai olemme eläneet. Tarinat muovautuvat ja värittyvät kulttuurillisesti, joten kertoessamme omaa tarinaamme rakennamme kulttuurisesti määrittävää minäämme. Samalla tarinoiden tuottaminen antaa sisällön minuudelle, koska nimenomaan niissä näyttäytyy ihmisen henkilöhistoriasta se, mikä on tullut hänelle merkitykselliseksi. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 33. ks. Bruner 1990; 1987.)

Eräs tapa käsittää ammatillinen identiteetti onkin nähdä sen rakentuminen kehittyvänä tarinana. Uusimmassa ammatillisen identiteetin tutkimusperinteessä on pyritty kuvaamaan ja ymmärtämään identiteetin rakentumista narratiivisen lähestymistavan pohjalta. Traditio on laajentunut narratiivisen tutkimuksen kasvaessa eri tieteenaloilla 1990-luvulla. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 4, ks. Hänninen 2004; Syrjälä 2005.) Narratiivinen lähestymistapa on todettu antoisaksi myös ammatillisen identiteetin ja esimerkiksi asiantuntijuuden kehittämisessä, koska se avaa uusia näköaloja henkilökohtaiseen ammatilliseen kasvuun. Persoonallisen ammatillisen tarinan rakentaminen on hyvä keino tuottaa reflektiivistä suhtautumista omaan ammatilliseen osaamiseen ja asiantuntijuuteen. Näin voidaan kartoittaa ammatillista kehityshistoriaa, sekä tuottaa muutosta ja edistää kriittistä reflektiota suhteessa yksilön omaan ammatilliseen osaamiseen ja identiteettiin. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 41-42.)

Ropon ja Gustafssonin narratiivisen tutkimuksen mukaan ammatillinen ja persoonallinen identiteetti kietoutuvat elämänkerroissa mielenkiintoisella tavalla toisiinsa. Tutkimuksen elämäkerrat näyttäytyvät myös samanlaisina: toisistaan riippuvina, toisistaan innostusta hakevina. Mielenkiintoista Ropon ja Gustafssonin keräämissä tarinoissa oli ammatillisen kehityksen suuntaaminen persoonallisessa identiteetissä tärkeäksi koetun suuntaiseksi. Identiteetin kehitystä voidaan kyseisen aineiston perusteella kuvata vaiheittaisesti elämäkulussa eteneväksi laajenemiseksi, spesifioitumiseksi ja integroitumiseksi. Ammatillinen ja persoonallinen ovat yksi dimensio monista, joilla kehitystä tapahtuu. (Ropo ja Gustafsson 2008, 73-74.)

Eteläpellon ja Vähäsantasen (2008, 42-43) mukaan narratiivinen lähestymistapa voi tarjota välineitä työntekijän ammatillisen identiteetin rakentamiseen, varsinkin kun työn ja ammattien maailma on pirstoutunut ja jatkuvassa muutoksessa. Se voi myös auttaa rakentamaan ammatillista minuutta varsinkin muutos - ja murroskohdissa, sekä ammatillisen minän muotoutumisen varhaisvaiheissa, kun suhde työhön ja ammattiin on vielä hauras. Ammatilliset minätarinat eheyttävät ammatillista identiteettiä, kun vaaditaan entisen minän uudelleenmäärittelyä.

3.4 Työhön liittyvät identiteetit ja monikulttuurisuus: ammatillinen identiteetti marginaalista katsottuna

Maahanmuuttajien ammatti-identiteettiä käsittelevä tutkimus on ollut vähäistä, sillä identiteettiä on monikulttuurisessa tutkimuksessa tarkasteltu lähinnä kulttuurisena käsitteenä. Matinheimo-Kokon maahanmuuttajien ohjaustutkimus (2009) kuitenkin osoitti, että juuri työllä ja ammatin avulla tapahtuvalla osallistumisella on keskeinen merkitys maahanmuuttajan asettumisesta uuteen kulttuuriin. Kaikki tutkimukseen osallistuneet ohjausryhmän maahanmuuttajat olivat joutuneet määrittelemään uudelleen suhdettaan työelämään ja omaan ammattiinsa. (Matinheimo-Kokko 2009, 70.) Myös De Finan (2003, 3) mukaan ihmisillä on mielikuvia ja stereotyyppisiä maahanmuuttajista, ja vaikka tilastollista tietoa maahanmuuttajista löytyykin, hyvin vähän tiedetään siitä, ketä maahanmuuttajat ovat, mitä he ajattelevat, mitä he tuntevat, miksi he ovat tulleet ja kuinka he näkevät itsensä.

Ympäristön muutos merkitsee muutosta myös maahanmuuttajan ammatillisuuden sosiokulttuurisissa ehdoissa, jotka välittyvät käytännössä työtoiminnassa ja työyhteisöjen kautta. Omassa maassa hankittu ammattikoulutus ja pätevyys tarjoavat maahanmuuttajalle lähtökohdan, josta käsin hän neuvottelee omasta ammatillisuudestaan ja sen arvosta uudessa kulttuuriyhteisössä. Maahanmuuttajien mahdollisuudet neuvotella ammattipätevyydestään ja sen merkityksestä määrittyvät paitsi heidän yksilöominaisuuksiensa pohjalta, myös

niiden merkitysten kautta, joita vastaanottava yhteisö antaa heidän kulttuuri-taustalleen. (Matinheikki-Kokko 2009, 70-71.)

Maahanmuuttajien omien kokemusten mukaan heille tarjotaan herkästi ulkopuolelta määriteltyjä leimoja, pakotettuja identiteettejä, joihin he itse eivät voi juuri vaikuttaa. Maahanmuuttajan tila, jossa hän voi oman vastavuoroisen osallistumisensa pohjalta määritellä identiteettiään, supistuu usein perheeseen tai omaan etniseen ryhmään. (Matinheikki-Kokko 2009, 71.) Samaistumisen ja identifioutumisen mukana maahanmuuttaja tulkitsee ja neuvottelee siitä, kuka hän on uudessa toimintaympäristössä, millainen on hänen ammattitaitonsa. Työyhteisö voi tarjota tulijalle suppean tai laajan tilan neuvotella omasta identiteetistä. Maahanmuuttajien omien kokemusten mukaan heille tarjotaan herkästi ulkopuolelta määriteltyjä leimoja, pakotettuja identiteettejä, joihin he itse eivät voi vaikuttaa. (Matinheikki-Kokko 2009, 71.)

Eteläpellon (2009, 93) mukaan identiteetin ristiriidat ja dilemmat sekä identiteettien ongelmat ja hauraus ravistelevat niin yksilöitä kuin yhteisöjä. Identiteettiä koskevia ristiriitoja, dilemmoja ja kriisejä syntyy silloin, kun aiempi käsitys itsestä on joutunut kyseenalaiseksi tai ristiriitaisten voimien kohteeksi. Tällaisessa tilanteessa yksilöltä tai yhteisöltä vaaditaan identiteettityötä ja identiteettineuvotteluja, joiden avulla itseä on mahdollista määritellä uudelleen. Uudelleen määrittelyn tarve on sitä laajempi, mitä voimakkaammasta muutosvaatimuksesta on kyse. Esimerkiksi työn ja ammatin vaihtaminen tai työttömäksi jääminen vaativat ammatti-identiteetin uudelleen määrittelyä tai ainakin omien työhön liittyvien käsitysten muokkausta. (Eteläpelto 2009, 93-94.) Maahanmuuttajien työllistymistä koskeva muutosvaatimus on suuri ja heidän työhön liittyvän identiteettinsä uudelleen määrittelyn tarve on jokseenkin pakollista.

Prosessina maahanmuutto sisältää jatkuvaa määrittelyä ja uudelleenmäärittelyä sekä yksilön identiteetistä että hänen kuulumisestaan uusiin yhteisöihin. Maahanmuutto ja sopeutuminen uuteen kulttuuriin nähdään merkityksellisenä tapahtumana yksilön elämässä. Olisikin hyödyllistä kuulla maahanmuut-

tajien subjektiivisia kokemuksia, jotta voisimme ymmärtää paremmin maahanmuuttoon liittyviä realiteetteja. (De Fina 2003, 3.)

4 TOIMIJUUS

4.1 Toimijuuden määrittelyä

Toimijuus itsessään on abstrakti ja moniulotteinen käsite, joten siitä puhuttaessa on aina syytä määritellä, mitä sillä kulloinkin tarkoitetaan. Eteläpelto, Hökkä, Vähäsantanen ja Paloniemi (2013, 46) toteavatkin toimijuuden olevan suosittu, mutta epäselvä käsite. On hyvä selvittää esimerkiksi, onko kaikenlainen omaehtoinen ja itsenäinen toiminta tai jokapäiväisten valintojen tekeminen toimijuutta? Edellyttääkö toimijuus aina tietoista valintaa tai päätöksentekoa, vai voidaananko toimijuudesta puhua myös silloin, kun ihminen ajautuu ilman tietoista valintaa tiettyihin tekoihin tai toimintaan, jossa hän kokee olevansa olosuhteiden passiivinen uhri? Tärkeää onkin kysyä, mitä toimijuus käytännössä tarkoittaa, mitä se edellyttää, mikä sitä rajoittaa ja miten sitä voidaan edistää. (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 11-12.)

Ihmiset ovat lähtökohtaisesti aktiivisia olentoja. Vaikka toimijuus on abstrakti käsite, ilmenee se toiminnan kautta (Hitlin ja Elder 2007, 185. ks. Howard 1994). Toimijoiden täytyy elämässään ratkaista ongelmia ja elää tai rakentaa identiteettejä sekä suhteita säilyttääkseen paikkansa erilaisten yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden sisällä. Jo elossa oleminen vaatii toimintaa ja refleksiivisinä olentoina tämä edellyttää valintoja, reflektointia ja tilanteiden analysointia. Tästä perspektiivistä katsottuna toimijuus on välttämätön aspekti jotta sopeudumme ympäristön meille asettamiin vaatimuksiin. (Hitlin ja Elder 2007, 185.)

Aikuiskasvatuksen piirissä toimijuus on ymmärretty yksilöiden kapasiteettina tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä, jolloin siihen on sisältynyt enemmän tai vähemmän oletuksia vaikutuksesta, voimasta ja vallasta (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 13; ks. Gordon 2008). Jyrkämän (2007, 202) mukaan toimijuutta määriteltäessä pohdinnan kohteena on ollut ja on edelleen, mitkä ovat toimivan yksilön, rakenteiden ja yhteiskunnallisten lainalaisuuksien väliset

suhteet sekä ohjaako yksilö ja missä määrin toimintaa omilla valinnoillaan vai ohjaavatko sitä rakenteet ja eritasoiset lainalaisuudet. Jyrkämä hahmottelee myös Giddensiläistä toimijuutta: siinä rakenteet ja toiminta liittyvät läheisesti yhteen. Giddens puhuu rakenteiden kaksinaisuudesta. Ne yhtäältä kielteisessä mielessä rajoittavat ja määräävät mutta toisaalta myös myönteisessä mielessä mahdollistavat ja ohjaavat sekä yksittäisten ihmisten että ihmisryhmienkin toimintaa. Ihminen toimijana on rakenteiden omaksuja, kantaja, uusintaja mutta myös niiden hyväksikäyttäjä. Rakenteet luovat toimintamahdollisuuksia. (Jyrkämä 2007, 202-203.) Yhteiskuntatieteissä toimijuus linkitetäänkin rakenteisiin: toimijuutta ei voi erottaa rakenteellisista tekijöistä kuten luokka-asemasta, rodusta, sukupuolesta, taloudellisesta tai työllisyyteen liittyvästä tilanteesta (Eteläpelto, ym. 2013, 48). Kuitenkin tästä on hyvin eriäviä näkemyksiä myös yhteiskuntatieteissä.

Toisaalta esimerkiksi Billett (2006) ehdottaa, että meidän tulisi kiinnittää enemmän huomiota yksilölliseen toimijuuteen, joka sisältää esimerkiksi tarkoituksellisuuden, subjektisuuden ja identiteetin. Näin olisi mahdollista ymmärtää paremmin oppimista ja kulttuurista muutosta. Meidän pitäisikin Billettin mukaan keskittyä enemmän toimijoiden autonomisiin uskomuksiin ja tekoihin, sillä ne voidaan nähdä yksilöllisen toimijuuden heijastumina. Teoilla saattaa olla sosiaalinen alkuperä, mutta ne voivat ilmaantua myös toimijan elämänsisästä käsin. (Eteläpelto ym. 2013, 56; Billett 2006.)

Toimijuudesta puhutaan elämänhallintana erityisesti sellaisten ryhmien kohdalla, joille elämänhallinta ei ole itsestään selvää. Alkoholi- ja huumeriippuvaisten, vammaisten, syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ja työelämän ulkopuolelle pysyvästi joutuneiden ryhmien kohdalle on otettu käyttöön juuri toimijuuden käsite. Myös erilaisten vähemmistöjen tai perinteisesti rajoittunutta toimijuutta omaavien aikuisryhmien, kuten naisten, maahanmuuttajien, sukupuolisten vähemmistöjen tai vammaisten toimijuutta on pohdittu runsaasti. (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 10.)

4.2 Identiteettineuvottelut toimijuuden ja työhön liittyvien identiteettien välissä

Työ on yksi aikuisen elämän määrittävistä piirteistä (key component) ja juuri työn kautta yksilö harjoittaa erilaisia identiteettejään. Identiteetit myös muokkaantuvat työn kautta. (Billett ja Pavlova 2005, 198.) Palonimen ja Collinin (2009, 5) mukaan toimijuus edustaa kokonaisuutta, joka sisältää yksilöllisen strategisen pohdinnan liittyen työn arvoon sekä työn suhteesta muihin elämän-alueisiin. Toimijuuden voidaan nähdä linkittyvän vahvasti yksilön työhön liittyvään identiteettiin (Eteläpelto, ym. 2013, 57). Vähäsantasen ja Eteläpellon (2011) mukaan toimijuutta tarvitaan erityisesti työidentiteettien uudelleen muokkaamiseen ja uudelleen määrittelemiseen, eli identiteettineuvotteluihin. Käsitystä pysyvästä ja yhtenäisestä ammatillisesta identiteetistä on arvosteltu, ja sen on korvannut puhe dynaamisista, muuntuvista ja työyhteisöissä neuvoteltavista identiteeteistä (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008). Näin ollen identiteetin käsitteen tarve ja itsepintaisuus ammatillisuutta ja työtä koskevassa keskustelussa, etenkin toimijuutta ja subjektiivista agenttiutta käsittelevässä keskustelussa on ilmeinen. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 45; ks Billett, Somerville ja Fennwick 2006.) Se kuinka yksilö harjoittaa toimijuutta työssään vaikuttaa hänen käsitykseensä itsestään ammatillisena toimijana (Eteläpelto ym. 2013, 57; Vähäsantanen ja Eteläpelto 2011).

Eteläpellon ja Vähäsantasen tutkimuksen (2011, 292) mukaan näyttää siltä, että yksilön toimijuus on merkityksellisessä asemassa erityisesti silloin, kun yksilön ammatillinen identiteetti on muutospaineiden alla. Kyseisessä tutkimuksessa uhka ammatilliselle identiteetille näyttäytyi koulutusreformin muodossa. Kyseisen reformin seurauksena opettajat joutuivat uudelleen määrittelemään omaa ammatillista identiteettiään. Identiteettineuvotteluista tulee ongelmallisia silloin, kun nykyinen identiteetti ei sovi yhteen uuden, oletetun identiteetin kanssa. Tällaisessa tilanteessa yksilön toimijuus voi olla ratkaisevassa asemassa: yksilö muokkaa toimintaansa, jotta se sopisi paremmin yhteen muuttuneen (työ)tilanteen kanssa. Tässä tapauksessa opettajat yrittivät sopeutua uuteen ti-

lanteeseen pienentämällä kuilua vanhan ammatillisen identiteettinsä, sekä uuden, toivotun (oletetun) identiteetin välillä. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2011.)

Huolimatta työelämän jatkuvista muutoksista tulisi yksilön rakentaa mielekäs elämä työn, perhe-elämän, koulutuksen ja elinikäisen oppimisen vaatimusten ristitulessa (Eteläpelto, Heiskanen, Collin 2011, 8). Identiteettineuvotte-luita käydäänkin yksilön tarkoitusperien, sitoumusten, arvojen sekä ulkopuolel-ta tulevien tekijöiden, kuten kulttuuristen normien ja tilanteesta riippuvien vaa-timusten ristitulessa (Vähäsantanen ja Eteläpelto 2009, 17). Identiteetti oletetaan ihmisen tekemäksi, jatkuvasti rakennettavaksi ja vuorovaikutuksessa uudelleenuotavaksi (Eteläpelto 2009, 97). Yksilön toimijuus on olennaisessa asemassa tässä identiteetin rakentamisessa ja uudelleenluomisessa, kuitenkin esimerkiksi kulttuuristen ja yhteiskunnallisten rakenteiden puitteissa.

4.3 Elämänkaaritoimijuus

Ajallisen ulottuvuuden ottaminen mukaan toimijuuden määrittelyyn on ollut taustalla myös sellaisissa aikuiskasvatuksen kannalta merkittävässä toimi-juuden määritelmässä, joissa puhutaan elämänkaaritoimijuudesta (Life course agency). Se sisältää toiminnan, jolla on pitkäkestoiset seuraukset, kuten koulu-tusalan, asuinpaikan tai elämäkumppanin valinnan. Henkilötasolla elämän-kaaritoimijuus näkyy kyvyssä muodostaa ja tavoitella elämän suunnitelmia. Tällaista toimijuutta harjoitetaan, kun toimitaan tulevaisuuden etäisten aikaho-risonttien suuntaisesti. Henkilön identiteetti kietoutuu elämänkaaritoimijuu-teen siten, että hänen kuvittelemansa mahdolliset tulevat minuudet motivoivat nykyhetken toimijuuteen liittyviä valintoja ja tekoja. Tämä merkitsee yksilön kykyä orientoitua kohti pitkän tähtäimen tuloksia. Henkilöiden päätökset ja siirtymät elämän vaikeissakin käännekohtissa osoittavat, millä tavalla yksilöt ovat aktiivisia toimijoita muokatessaan elämäkertojaan monien rajoitteiden kentässä. (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 22.)

Yksilön omilla uskomuksilla ja havainnoilla kapasiteetistaan aktiivisena tai passiivisena toimijana on sosiaaliseen toimintaan liittyviä vaikutuksia. Esi-

merkiksi yksilöt, jotka kokevat enemmän toimijuutta ovat sinnikkäämpiä kohdatessaan ongelmia. Elämänkaaritoimijuuteen perehtyneet tutkijat korostavatkin toimijuuden olevan yksi tärkeimpiä asioita kun yritetään ymmärtää risteyskohtia yksilöiden elämässä sekä heidän elämänsä kulkuaan. (Hitlin ja Elder, 2007, 182. ks. Elder 1994, 1998; Mortmer ja Shanahan 2003.)

Hitlinin ja Elderin (2007) mukaan elämänkaaritoimijuus ilmenee kolmella eri tavalla: kapasiteettina, vastarintana sekä muutoksena. Kapasiteetilla tarkoitetaan yksilön identiteettisitoumusten vahvuutta. Mitä vahvemmat identiteettisitoumukset yksilö omaa, sitä vahvempi kapasiteetti ja kyky yksilöllä on autonomiseen toimintaan. Vastarinta näyttäytyy yksilön kykyä puolustaa itselleen tärkeitä identiteettejään. Muutos ilmenee yksilön kykyä tehdä valintoja elämänsä käännekohtissa. Muutos on elämänkaaritoimijuuden olennaisin muoto. Elämänkaaritoimijuus johtaa ajan myötä identiteettien karttumiseen, joka ilmenee tekoina (Identity agentic actions). Ajan myötä nämä teot ja toiminta kietoutuvat kokemukseksi itsestämme. Tämä kokemus on toimijuuden ohjaava voima. (Hitlin ja Elder 2007, 183-186.)

Elämänkaaritoimijuus liittyy vahvasti henkilön käsitykseen omasta pystyvyydestään, suunnittelukompetenssiin, optimismiin ja kykyyn ylläpitää useita identiteettejä. Elämänkaaritoimijuuden on lisäksi havaittu olevan yhteydessä parempaan terveyteen ikääntyessä. Näiden yhteiseksi selittäjäksi on tosin oletettu sellaisia toimijuuden resursseja, kuten sosiaalisten verkostojen jatkuvuus ja pysyvyys sekä henkilön asenteet ja vuorovaikutustavat. (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 22-23.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKY- SYMUKSET

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Jyväskylässä asuvien maahanmuuttajien kokemuksia heidän työhön liittyvästä identiteetistään ja toimijuudesta. Tutkimuksen avulla haluttiin selvittää miten Suomeen ja Jyväskylään tulleet maahanmuuttajat itse kokevat työhön liittyvän identiteettinsä sekä toimijuutensa. Tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajat ovat tulleet toisesta kulttuurista nyt integroituen ja toivottavasti työllistyen suomalaiseen yhteiskuntaan. Aiheuttaako asettuminen toiseen kulttuuriin ristiriitoja työhön liittyvälle identiteetille? Maahanmuuttaja ei kenties työllistyäkään samanlaisiin työtehtäviin kuin aiemmin, vaan oma polku on löydettävä kokonaan uudelleen. Entä miten toimijuus vaikuttaa maahanmuuttajan sopeutumisprosessiin?

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia työhön liittyvän identiteetin ja ammatillisen toimijuuden muotoja maahanmuuttajien kertomuksista on löydettävissä?
2. Millaisia muutoksia maahanmuuttajien ammatillisessa identiteetissä ja toimijuudessa on tapahtunut Suomeen tulon jälkeen?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSMETE- NETELMÄT

6.1 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkimuksessa on narratiivinen ja elämänkerrallinen ote, mikä tarkoittaa että kiinnostuksen kohteena ovat maahanmuuttajien itsensä kertomat tarinat työhön liittyvästä identiteetistään ja toimijuudestaan. Ropo ja Gustafsson (2010, 51) toteavat, että identiteetin ja minuuden tutkiminen edellyttää syvällistä yksilön sisäisen kehityksen vaiheisiin pureutuvaa metodologiaa. Narratiivit ovat Brunerin mukaan ihmisen tärkeimpiä tapoja muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista ja yksi keskeinen tapa representoida kokemuksia (Erkkilä 2005, 195; ks. Bruner 1986; 1987; 1996). Polkinghornen (1995, 5) mukaan narratiivisen kuvailun myötä on mahdollista esitellä yksilöiden aktiivista toimintaa. Narratiivien avulla voidaankin kuvailla ja jäsentää erilaisia tapahtumia ja toimintoja yksilön elämässä. Polkinghorne käyttää ilmaisua *narrative configuration* ilmentääkseen prosessia, jossa yksilön elämän tapahtumat kytkeytyvät yhteen erilaisiksi ajallisiksi kokonaisuuksiksi. Erkkilä (2005) puolestaan toteaa, että narratiivisessa tutkimuksessa kiehtoo erityisesti kertojan näkökulman ymmärtäminen, hänen äänensä kuuleminen.

Narratiivista lähestymistapaa onkin käytetty yksilöiden omaelämäkerran eli autobiografian ja elämänhistorian kartoituksessa (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 41). Heikkisen (2001, 116) mukaan narratiivisuus tutkimuksessa viittaa lähestymistapaan, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimuksen ja kertomuksen suhdetta voidaan tarkastella kahdesta päänäkökulmasta: toisaalta tutkimus käyttää usein materiaalinaan kertomuksia, ja toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. Tässä tutkimuksessa kyse on ensimmäisestä näkökulmasta, tutkimuksen materiaalina käytetään tutkittavien kertomuksia työhön liittyvästä identiteetistään ja ammatillisesta toimijuudestaan.

Erkkilän (2005) mukaan narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus merkitsee tutkimuksessa asennetta, jossa pyritään ymmärtämään yksilön ainutlaatuista ja muuttuvaakin näkökulmaa suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Tutkija on siis kiinnostunut siitä, miten yksittäinen ihminen jäsentää kokemuksiaan elämän eri osa-alueista ja millaista tarinaa tai juonta hän niistä kertoo. Narratiivinen ja elämäkerrallinen tutkimus painottavat persoonallisen kokemusmaailman ymmärtämistä ja kuvaamista. Narratiivisuudella voidaan viitata sekä ihmisten tapaan jäsentää kertomuksiaan tarinan muotoon että tutkimusaineiston luonteeseen. Elämäkerrallisuudella on mahdollista viitata sekä ihmisen kokemusmaailman rakentumiseen elämänkestävänä prosessina että aineiston hankintaan. (Erkkilä 2005, 196.) Tässä tutkimuksessa elämäkerrallisuudella viitataan molempiin: Haastateltavien kokemusmaailman rakentumiseen elämänkestävänä prosessina, keskittyen erityisesti haastateltavien opiskelu- ja työhistoriaan. Myös aineiston hankinta on tehty hyödyntäen kerronnallisia, haastateltavien elämäkertaa avaavina haastatteluina.

Hännisen (2003) mukaan narratiivisella ja elämäkerrallisella lähestymistavalla on sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Kumpikaan ei muodosta yhtenäistä tutkimustapaa, vaan väljän tutkimuskehyksen. Tämän takia eri tutkijat voivat tehdä erilaista narratiivista ja elämäkerrallista tutkimusta. Termi "tarinallinen" tai "narratiivinen" tutkimus viittaa kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään narratiivisuutta, haastateltavien elämäkerrallisia tarinoita, jotta ymmärrettäisiin paremmin heidän kokemuksiaan erityisesti heidän työhön liittyvästä identiteetistään sekä ammatillisesta toimijuudestaan.

Tarinallinen lähestymistapa puolestaan tarkoittaa tekstissä suppeammin sellaista psykologista tai sosiaalitieteellistä suuntausta, jossa tarina nähdään jollakin tavoin keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona. Tarinallinen tutkimusote ei siis muodosta selvärajaista ja yhtenäistä teoreettis-metodista rakennelmaa, vaan se on pikemminkin avoin keskusteluverkosto, jota yhdistää tarinan käsite. (Hänninen 2003, 15.)

De Fina (2003, 5) toteaa, että narratiivisuus tarjoaa erityisen havainnollistavan keinon maahanmuuttajille itselleen kertoa maahanmuuttoprosessista sekä omasta toiminnastaan ja kokemuksistaan siihen liittyen. Näin ollen narratiivisuus tarjoaa maahanmuuttajalle keinon kertoa itsestään ja omista näkökulmistaan, mutta siihen liittyy myös identiteetin harjoittamisen ja rakentamisen näkökulma.

6.2 Aineiston keruu

Tämän tutkimuksen tekemisessä hyödynnetään narratiivista ja elämänkerrallista tutkimusotetta. Elämänkerrallinen lähestymistapa oppimiseen, identiteettiin ja minuuteen tarkoittaa käytännössä haastattelulla koottujen tarinallisten aineistojen keräämistä, analysointia ja tulkintaa (Ropo ja Gustafsson 2008, 51). Kerronnallisen, narratiivisen haastattelun tavoitteena on koota tutkijan aineistosta erilaisia kertomuksia. Kertomuksia halutaan koota monesta eri syystä: kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetit rakentuvat merkittävästi kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Kun puhumme kertomuksista, olemme usein kiinnostuneita maailman kokemisesta ja muutoksesta. Niin myös tässä tutkimuksessa: erityisesti muutos haastateltavien elämässä ja kuinka tämä muutos koettiin, korostui kertomuksissa. Muutos, transformaatio ja prosessi ovat niitä asioita, jotka tekevät kertomuksen ja sen tutkimisen kiinnostavaksi. (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005, 189.) Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin kerronnallista haastattelua. Kerronnallinen haastattelu viittaa siihen, että tutkija pyytää kertomuksia, antaa tilaa kertomiselle ja esittää sellaisia kysymyksiä joihin olettaa saavansa vastaukseksi kertomuksia (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005, 190).

Tutkimuksen haastattelurunko oli väljä koostuen kahdesta teemasta: Ensin pyydettiin haastateltavia kuvailemaan ja kertomaan opiskelu- ja työhistoriaansa kotimaassaan. Tämän jälkeen haastateltavia pyydettiin kertomaan Suomeen muutostaan: muutoksen syistä ja tunnelmista, sekä siitä, miten elämä alkoi Suomessa rakentua. Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan vapaasti. Sil-

loin tällöin haastattelija kysyi tarkentavia lisäkysymyksiä. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 22) toteavat, että tutkimushaastattelu rakennetaan pohjimmiltaan samoilla keinoilla ja samoihin kasvokaista vuorovaikutusta koskeviin oletuksiin nojaten kuin muutkin keskustelut. Haastattelut voivat muistuttaa spontaania keskustelua, mutta eroavat näistä aina institutionaalisuutensa vuoksi. Haastattelulla onkin aina päämäärä, johon haastattelun kautta pyritään: haastattelijan tiedon intressi. Tutkimushaastattelua ohjaa luonnollisesti tutkimuksen tavoite. (Ruusuvuori ja Tiittula 2005, 23.) Haastatteluissa pyrittiinkin rentoon ilmapiiriin ja välittömään vuorovaikutukseen, kuitenkin pitäen koko ajan mielessä tutkimuksen tavoite. Haastattelurunko ks. Liite 1.

Haastatteluita tehtiin yhteensä viisi. Haastateltavat olivat Jyväskylän alueella asuvia maahanmuuttajia, kaksi miestä ja kolme naista. Iältään haastateltavat olivat 27-40 -vuotiaita. Suomessa asumisaika vaihteli viidestä vuodesta 24 vuoteen. Haastateltavien hankintaan liittyi hankaluuksia, tutkimukseen sopivia osallistujia, eli Jyväskylään muuttaneita maahanmuuttajia oli vaikeaa tavoittaa. Kuitenkin sopivat henkilöt löytyivät yhteisten tuttavien sekä harjoittelupaikan kontaktien avulla. Hirsjärven ja Hurmeen (2014, 58) mukaan kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa on tapana puhua otoksen sijaan harkinnanvaraisesta näytteestä, koska tilastollisten yleistysten sijaan pyritään ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisemmin, saamaan tietoa jostakin paikallisesta ilmiöstä tai etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin tai ilmiöihin. Myös tässä tutkimuksessa hyödynnettiin harkinnanvaraista näytettä tutkittavia etsittäessä.

Haastattelun pohjautuessa haastateltavien omaan elämänkertaan haastattelun ilmapiirin oli oltava haastateltaville miellyttävä ja luottamuksellinen. Niinpä haastattelut toteutettiin haastateltavien ehdoilla, paikassa mikä sopi heille parhaiten. Osa haastatteluista tehtiin tutkittavien työpaikalla, osa kahviloissa. Haastattelujen kesto vaihteli 56 minuutista 1 tuntiin 40 minuuttiin. Litteroitua aineistoa kertyi 98 sivua. (fontilla 12 rivivälillä 1,5). Kaksi haastattelua tehtiin suomeksi ja kolme englanniksi, haastateltavien suomen kielen taidon ollessa riittämätön.

Haastatteluja tehdessä oli otettava huomioon haastateltavien erilainen kulttuuritausta. Ruusuvuori ja Tiittula (2005) toteavat, että jos haastattelija ja haastateltava ovat eläneet eri kulttuurien piirissä, heidän kokemuksensa ovat erilaisia ja voidaan olettaa, että he tulkitsevat ympäröivää todellisuutta eri tavoin. Tämä heikentää haastateltavan ja haastattelijan mahdollisuuksia ymmärtää toisiaan. Kaikki haastattelut sujuivat kuitenkin rennon ilmapiirin vallitessa, ja erilainen kulttuuritausta toimi lisämausteena, joka ennemminkin lisäsi molempinpuolista ymmärrystä toisesta kulttuurista.

6.3 Aineiston analyysi

Narratiivisen tutkimuksen ydin ja alkukoti on kertomusten analyysi. Sen tarkoituksena on tutkia kertomuksia sinänsä, niiden yleisiä rakennepiirteitä, lajityyppejä, traditioita jne. (Hänninen 2003, 16.) Hyvärinen (2010, 90) toteaa, että kertomuksen analyysi ei tarkoita yhtä vakiintunutta metodologiaa, joka etenisi alusta loppuun ennalta sovittujen vaiheiden kautta. Kertomuksen analyysia ei myöskään voida uskottavasti kaventaa minkään yhden, valmiin mallin soveltamiseen, vaan kyse on aina tutkijan käytössä olevien erilaisten analyttisten välineiden soveltamisesta juuri käsillä olevaan aineistoon tavalla, joka perustuu tutkimuskysymyksiin. Polkinghornen (1995, 12) mukaan narratiivisuus aineiston käsittelytapana voidaan jakaa kahteen kategoriaan: narratiivien analyysiin (analysis of narratives) ja narratiiviseen analyysiin (narrative analysis). Narratiivien analyysissä tutkija kerää tarinoita tietoaaineistoksi, dataksi, jota on sitten mahdollista analysoida esimerkiksi tekemällä erilaisia luokitteluja tai kategorisointeja. Narratiivisessa analyysissä tutkija kerää kuvauksia erilaisista elämäntapahtumista ja konfiguroi aineiston pohjalta uuden kertomuksen, joka pyrkii tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Polkinghornen kahdesta narratiivisen aineiston käsittelytavasta tämä tutkimus muistuttaa narratiivista analyysia: tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien haastatteluista on erotettu erilaisia kertomuksia, joilla pyritään kuvaamaan aineiston kannalta

keskeisiä teemoja haastateltavien työhön liittyvään identiteettiin sekä ammatilliseen toimijuuteen liittyen.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty kertomuksien temaattisiin sisältöihin, eikä tapaan, jolla haastatteluiden kertomukset on kerrottu. Kutsuisinkin omaa analyysiani temaattiseksi kertomuksen analyysiksi. Hyvärisen (2010, 90) mukaan sosiaalitieteilijät ovat yleisesti ottaen olleet laiskoja esittämään selkeitä määritelmiä kertomukselle. Tämä on ongelmallista aineiston analyysiprosessin kannalta, sillä rajaamatta kertomusta on myös vaikea tunnistaa sitä ja sen eri lajeja. Monissa kertomuksen määritelmissä ajatus on, että kertomus on esitys vähintään kahdesta ajallisesti toisiaan seuraavasta tapahtumasta. Hänninen (2003, 19-20) puolestaan toteaa, että yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita eli se voidaan tulkita monella tavalla. Tässä tutkimuksessa erotetaan toisistaan kertomus ja tarina: tutkimukseen osallistuvien maahanmuuttajien haastatteluita on muodostettu kertomukset, jotka havainnollistavat haastateltavien työhön liittyvää identiteettiä, heidän käymiään identiteettineuvotteluita sekä heidän ammatillista toimijuuttaan. Haastateltavien kertomuksista on lopulta muodostettu kaksi tarinaa, ideaalityyppejä, joiden avulla tuodaan esiin erilaisia juonenkulkuja maahanmuuttajien työhön liittyvästä identiteetistä ja toimijuudesta. Kaikkia kertomuksia käsitellään syvemmin analyysin toisessa osassa, jossa syvennytään erityisesti muutoksiin haastateltavien elämässä Suomeen muuton jälkeen. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen aloitetaan analyysin ensimmäisessä osassa. Ensimmäisessä osassa pyritään alustavasti kuvaamaan ideaalitarinoiden avulla niitä työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muotoja, joihin perehdytään syvemmin analyysin toisessa osassa. Analyysin toisessa osassa pyritään vastaamaan myös toiseen tutkimuskysymykseen muutoksista, joita työhön liittyvässä identiteetissä ja toimijuudessa on tapahtunut maahanmuuttajien Suomeen muuton jälkeen.

Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 11) mukaan aineiston analyysissa on kolme vaihetta: Aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat kolme toisiinsa liittyvää, mutta samalla varsin erilaista osatehtävää. Analyysin tekeminen alkoi haastattelujen litteroinnilla. Litterointiprosessi oli haastava.

Haastattelut olivat pitkiä ja vaikka äänitteiden äänenlaatu oli hyvä, kieli tuotti ongelmia, välillä oli hankala ymmärtää mitä haastateltavat tarkoittivat. Tämä johtui haastateltavien puutteellisesta kielitaidosta sekä suomen- että englanninkielisissä haastatteluissa.

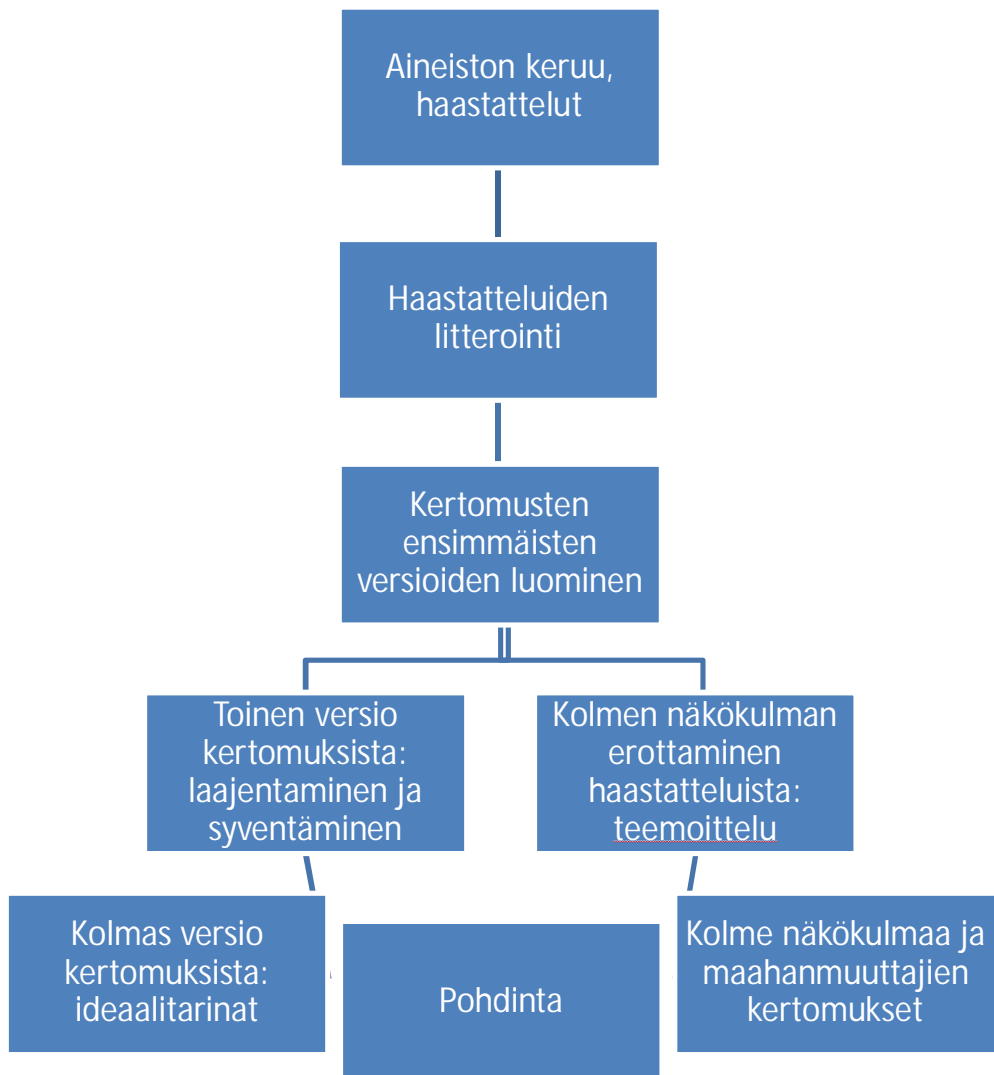
Kun haastattelut oli litteroitu, alkoi aineistoon tutustuminen. Tämä sisälsi haastattelujen läpikäyntiä ja alustavaa pohdintaa siitä, miten analyysia olisi mahdollista rakentaa. Ensimmäinen vaihe oli muodostaa haastatteluista yhte-näiset kertomukset. Nämä kertomukset olivat tiivistettyjä versioita haastatteluista, eräänlaisia esittelyjä haastateltavista: heidän alustavat profiilinsa toimijoina. Ensin oli tärkeää luoda kokonaiskuva jokaisesta haastateltavasta. Miten työhön liittyvä identiteetti on heidän elämässään muodostunut? Miten se on kehittynyt, mitä on tapahtunut ennen Suomeen muuttoa ja erityisesti Suomeen ja Jyväskylään muuton jälkeen? Kun haastattelut kirjoitettiin kertomuksiksi, oli mahdollista jäljittää työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muotoja, samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joita tarinoissa esiintyi. Kyseiset ensimmäiset kertomukset, profiilit, toimivat siis lähtökohtana analyysin seuraavissa vaiheissa.

Kertomusten luomisen jälkeen palattiin autenttisiin haastatteluihin. Kertomuksia luodessa ja kirjallisuuteen peilaten kävi ilmi, että työhön liittyvän identiteetin ja haastateltavien toimijuuden lisäksi analyysin kannalta tärkeä näkökulma olivat maahanmuuttajien identiteettineuvottelut. Jokainen tutkimukseen osallistuva maahanmuuttaja oli käynyt läpi jonkinasteiset identiteettineuvottelut, joita he kävivät suhteessa työhön liittyvään identiteettiinsä, yleensä Suomeen muuton jälkeen. Muutos maahanmuuttajan työhön liittyvässä identiteetissä oli merkittävä osa käytyjä identiteettineuvotteluja, samoin kuin toimijuuden rooli identiteettineuvotteluissa muutosprosessin keskellä.

Seuraavassa vaiheessa litteroituja haastatteluja käytiin uudelleen läpi näiden kolmen näkökulman, eli maahanmuuttajan työhön liittyvän identiteetin, identiteettineuvotteluiden sekä toimijuuden puitteissa. Jokaisesta haastattelusta nousi esiin työhön liittyvän identiteettiin, identiteettineuvotteluihin sekä toimijuuteen liittyviä seikkoja ja juonenkulkuja. Tässä vaiheessa analyysia hyödynsin

eri värejä, jotta eri näkökulmiin liittyvät asiat oli helpompi tunnistaa haastatteluista. Tein myös erilaisia taulukoita, joihin keräsin työhön liittyvään identiteettiin, identiteettineuvotteluihin sekä toimijuuteen liittyviä seikkoja haastatteluista. Kyseinen vaihe oli avainkäsitteiden, eli työhön liittyvän identiteettiin ja toimijuuteen liittyvien asioiden teemoittelua, aineiston järjestelemistä.

Seuraavaksi tein toiset versiot kertomuksista. Tällä kertaa mukaan tulivat kolme eri näkökulmaa, joita olivat maahanmuuttajan työhön liittyvä identiteetti, identiteettineuvottelut sekä toimijuus, erityisesti elämänkaaritoimijuus. Mukaan tuli myös aineistokatkelmia, ja kertomukset muokkautuvat ja laajenivat niin, että kolme näkökulmaa ja niihin liittyvät juonenkulut korostuisivat. Tässä analyysin työstämisen vaiheessa oli selvää, että lopullisesta analyysistä tulisi kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa esiteltäisiin kaksi ideaalitarinaa. Nämä ideaalitarinat olisi muodostettu kaikista haastatteluista, ja ne sisältäisivät valikoituja juonenkulkuja maahanmuuttajien haastatteluista. Nämä ideaalitarinat palvelisivat edelleen samaa tarkoitusta kuin ensimmäiset versiot kertomuksista: ne toimisivat eräänlaisina esittelyinä haastateltavista. Analyysin toisessa osassa edettäisiin kolme näkökulmaa edellä ja eriteltäisiin tarkemmin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia näiden kolmen näkökulman ja haastateltavien kertomuksien kesken. Aineiston analyysin vaiheita kuvataan vielä kuviossa 1.

Kuvio 1. Aineiston analyysin vaiheet

7 MUUTOKSEN MERKITYS MAAHANMUUTTAJEN TYÖHÖN LIITTYVÄSSÄ IDENTITEETISSÄ JA TOIMIJUUDESSA

7.1 Kaksi tarinaa maahanmuuttajan ammatillisesta toimijuudesta

Analyysin ensimmäisessä osassa kaikista haastateltavien kertomuksista on muodostettu kaksi ideaalitarinaa, Khaulan tarina ja Francon tarina. Khaula ja Franco ovat pseudonyymeja, joiden avulla pyritään takaamaan tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymiteetti. Tarinoilla on kaksi funktiota. Toisaalta ne toimivat haastateltavien profiileina. Vaikka tarinat ovat yhdistelmiä kaikista haastateltavien kertomuksista, ne luovat kuvaa siitä, millaisia henkilöitä tutkimuksessa on mukana: mitä he ovat tehneet, mistä he ovat tulleet, miten he suhtautuvat asioihin, kuten muutokseen elämässään. Toisaalta tarinoiden avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Erityisesti ensimmäiseen kysymykseen ”Millaisia työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muotoja haastateltavien kertomuksista on löydettävissä?” saadaan alustavia vastauksia tarinoiden kautta. Kysymykseen vastaamista jatketaan analyysin toisessa osassa, jossa tarkastelua laajennetaan koskemaan kaikkia haastatteluita.

Erityisesti tarinoiden avulla pyritään antamaan ensikosketus haastateltavien työhön liittyvään identiteettiin, toimijuuteen sekä identiteettineuvotteluihin. tarinat muodostavat ikään kuin haastateltavien toimijuuden kaksi ääripäätä, joiden myötä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ammatillisessa identiteetissä ja toimijuudessa on mahdollista jäljittää.

7.1.1 Khaulan tarina

Khaula on 29- vuotias kahden kouluikäisen lapsen äiti ja kotoisin Pakistanista. Suomeen Khaula muutti tuoreen aviomiehensä kanssa kuusi vuotta sitten miehensä töiden perässä. Khaula on opiskellut luonnontiedepainotteisesti, ja hänen unelma-ammattinsa oli lapsena lääkäri.

“So then I did my pre-medical because I wanted to be a doctor! That was my dream.”

Melkein kaikilla Khaulan sukulaisilla on jonkinlainen lääketieteellinen koulutus, joten oli luonnollista että myös Khaula pyrki lääketieteellisten opintojen pariin. Varsinaiseen lääketieteelliseen koulutukseen Khaula ei kuitenkaan koskaan päässyt. Hän jäi vaadituista pisteistä vain hieman.

“That was really hard because I was so emotionally to this, all that you know. And I was really a hard working person. It was like 70% and I had like 68% Very short you know. That was very short you know, very short difference. So then I really, I got upset. But then okey my mother encourages me and she told me that this is not the end. You need to study further.”

Khaula muuttikin kurssiaan ja valitsi insinööriksi valmistavan koulutuslinjan, johon kuului esimerkiksi matematiikan ja fysiikan opintoja. Maisterin tutkinnossa pääaineena oli fysiikka. Khaula nautti erityisesti maisterivaiheen opinnoista, jolloin hän kiinnostui esimerkiksi kosmofysiikasta, jossa tutkittiin maailmakaikkeutta, tähtiä ja aurinkokuntaa. Opintojensa loppuvaiheessa Khaula huomasi kiinnostuvansa opettamistyöstä.

“So then I thought that maybe I can be a good teacher. Because my physics teacher, I always liked him. He was very nice and very kind teacher and always very helping to the students. So I thought maybe I can be a good teacher.”

Maisterin opintojensa jälkeen Khaula pyrki arvostettuun opettajankoulutuslaitokseen. Hän nautti opinnoista ja erityisesti opettamistyöstä paljon. Aikaansa opettajankoulutuslaitoksessa Khaula kuvailee elämänsä käännekohtaksi.

“So this is you know, teachers can dream of teaching there. When that happened you know I was really happy, ooh this is the place you know, students want to go study there and teachers want to go teach there. So this is really nice place. So then I get to that institution. That was a big turning in my life.”

Khaula ehti kuitenkin opiskella ja opettaa kyseisessä oppilaitoksessa vain vähän aikaa. Khaula meni naimisiin ja pariskunta muutti Suomeen Khaulan miehen töiden perässä.

“So I had to leave that job. That was a permanent job. You know. It was a permanent job. But I had to leave it.”

Pakistanilainen kulttuuri eroaa suomalaista siinä, että naimisissa olevalla naisella ei juuri ole päätösvaltaa perheen asioihin. Jos aviomies päättää että perhe muuttaa toiseen maahan, perhe muuttaa. Myös naisen työskentely on miehen mielipiteestä ja tahdosta kiinni. Miehen sitä tukiessa nainen voi opiskella ja tehdä töitä.

“It’s common in Pakistan that women get their education and after they won’t work anywhere. So they are at home. Maybe it’s about 80-90 % are not going to work. And they are highly educated and most probably they are doctors and engineers.”

Ennen muuttoa Suomeen Khaula ei tiennyt Suomesta mitään, kaikki oli hänelle uutta. Alku uudessa maassa ja uudessa kulttuurissa oli vaikea.

"The most difficult was the first year. I did nothing. It was very difficult for me. I came from capital of republic, like from big city. This city I don't know anyone. I don't know where to go I don't know the language at all. It was really bad."

Pian Suomeen muuton jälkeen pariskunta hankki lapsen ja sen jälkeen toisen. Khaula hoiti lapsia kotona. Vasta viimeisen vuoden aikana Khaula on ollut mukana toiminnassa, jonka tarkoituksena on maahanmuuttajan integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Khaula on ollut mukana Palapeli-projektin toiminnassa, sekä osallistunut Avaimet onnistumiseen -ryhmän toimintaan. Hän on aloittamassa suomen kielen opintoja.

Khaula haluaisi Suomessa työskennellä alalla jolle on kouluttautunut.

"This is my target you know to go to teaching career. This is my basic, my ammatti, yeah, where ever I go. Because I have very good experience. Although small experience. But it's really good."

Suomen kielen opintojensa jälkeen Khaula aikookin hakea Jyväskylän ammattikorkeakoulun opettajankoulutusohjelmaan. Ensin täytyy kuitenkin opiskella suomea. Halua työllistymiseen ja työskentelyyn omalla alalla olisi paljonkin, mutta siihen liittyy epävarmuutta. Toisaalta mahdollista olisi kouluttautua lisää Suomessa.

"If I speak good Finnish I could work. But if not I could get another education. I'm not sure yet."

Khaulan mielestä suomen kielen hallitseminen liittyy integroitumisprosessiin olennaisesti.

"One thing, one main thing is the language you know. Sometimes I feel this is a big barrier. All the people look at you and smile. I want to talk to them! I want to brake this barrier so I can talk to them. And especially if you want to integrate. Or you want

to learn the system and you want to live in the system. It's very important to learn the language. I'm late. I think I am late, I should have done this before. But I was so busy with the kids you know."

Suurin ja merkittävin osa Khaulan elämää ovat tällä hetkellä hänen perheensä ja lasten hoitaminen miehen käydessä töissä. Tulevaisuus näyttäytyy avoimena ja vaikka perheellä on tällä hetkellä elämä, ystäviä ja sukulaisia Suomessa, tilanne saattaa muuttua Khaulan miehen töiden mukaan. Perhe saattaa esimerkiksi muuttaa takaisin Pakistaniin lähitulevaisuudessa. Kuitenkin Khaula kokee että nyt, kuusi vuotta Suomeen saapumisen jälkeen hän ja hänen perheensä ovat sopeutuneet Suomeen ja Jyväskylään hyvin.

"We have Finnish friends, I have Finnish friends. And my husband too. And Jyväskylä is our hometown now. I started my life here. Like after marriage. I came here and started my life here. So I really like this place."

Khaula haluaa olla osa suomalaista yhteiskuntaa ja kantaa kortensa kekoon. Hän uskoo myös voivansa hyödyntää Suomessa saamiaan tietoja ja taitoja myöhemmin elämässään.

"Also I want to learn many good things from here. So then when I go back to my home country I can teach them. The system is really good you know. And the techniques that Finnish system is applying, they are really good. So learning good things."

"One thing I always think, like I have, I'm here like six years. I always think that I should contribute to this society. I'm living here, I'm taking all the good things from this society. So I have to do something good for this society as well. I want to contribute."

Khaulalla on opintojensa, sekä työelämään siirtymisen yhteydessä ollut merkittäviä epäonnistumisen ja onnistumisen kokemuksia. Vaikeuksista huolimatta Khaula korostaa olevansa ahkera ja tunnollinen persoona, ja tämä omi-

naisuus on aina auttanut häntä eteenpäin. Vaikka hän ei alun perin päässyt opiskelemaan alaa jolle hän kuvitteli päätyvänsä, oli hän loppujen lopuksi tyytyväinen tekemiinsä valintoihin. Khaulan ammatillinen identiteetti on rakentunut hänen kotimaassaan, missä Khaula on opiskellut ja työskennellyt. Ammatillinen identiteetti on vahva ja selkeä: Khaula kokee olevansa hyvä työssään, ammatissa, jonka hän on itse itselleen valinnut.

Naimisiin meno muutti merkittäväällä tavalla Khaulan elämää. Pariskunta muutti Suomeen aviomiehen töiden perässä. Muutto Suomeen ja sopeutuminen uuteen kulttuuriin ei käynyt helposti, vaan sitä leimasivat yksinäisyys ja rajoituneet mahdollisuudet. Epävarmaa oli, onko Khaulan mahdollista työllistyä alalle, jonka hän koki ammatikseen. Myös lasten hankinta sitoi Khaulaa kotiin ja esimerkiksi kielen opiskelu, olennainen osa integraatioprosessia, jäi. Näistä asioista huolimatta Khaula haluaisi edelleen työllistyä opettajaksi. Hän uskoo että Suomi tarjoaa hänelle mahdollisuuksia opiskella lisää ja lopulta työllistyä.

7.1.2 Francon tarina

Franco on 33-vuotias ja kotoisin Chilestä. Hän on asunut Suomessa 13 vuotta, joskaan ei yhtäjaksoisesti. Väliin on mahtunut työharjoittelu kotimaassa Chilessä, sekä vaihto-oppilaskausi Singaporessa. Alun perin Franco tuli Suomeen vaihto-oppilaaksi olleessaan 17-vuotias. Hän asui vaihtonsa ajan 10 kuukautta suomalaisessa perheessä Leppävirralla. Nuorelle chileläiselle pojalle Suomi näyttäytyi perin eksoottisena paikkana, ja kun Franco muutamaa vuotta myöhemmin pohti minne lähtisi opiskelemaan, ajatuksissa oli Suomi.

Kotimaastaan Francolla on ylioppilastutkinto. Valmistuttuaan lukiosta Franco mietti, mikä olisi hänen seuraava siirtonsa. Vanhemmat edellyttivät, että Franco opiskelisi lisää. Kuitenkaan alalla ei ollut heille merkitystä. Francolle oli itsestään selvää että tuleva tutkinto olisi korkeakoulutasoinen.

”Vanhemmat ei ollut kysymässä että haluatko opiskella jotain, se oli mitä aiot opiskella ja milloin? En mä ees osannu kyseenalaistaa että mitä muuta vois tehdä. Se oli

itsestään selvää että kyllä joku yliopistotason koulutus pitää saada. Tai siellä Chillessä on vähän eri juttu että siellä oli vähän niinkun. Ei ollut vaihtoehtoja.”

Francolla ei ollut varsinaista unelma-ammattia, ja nyt hän miettikin monenlaisia vaihtoehtoja. Francon isä oli ammatiltaan lentäjä, joten hän harkitsi seuraavansa isänsä jalanjalkia. Harkinnassa olivat myös diplomaatin ja juristin urat. Lopulliseen päätökseen opiskelupaikasta vaikuttivat useat asiat, hänen omien mieltymystensä lisäksi. Hän mietti esimerkiksi kuinka arvostettu equadorilainen tutkinto tulisi olemaa. Myös Francon vanhempien taloudellinen tilanne vaikutti lopulliseen päätökseen.

”Chillessä elämä voi olla, se elämä ei oo aina niin tasaista, että välillä menee hyvin ja välillä menee huonosti, mutta taloudellisesti mä muistan, että taloudellisesti mun vanhemmilla oli vähän semmonen kuiva kausi. Sillon kun mun piti opiskella tiesin että niillä ei ollut, mä tiesin että niillä ei mennyt niin hyvin. Ja siellä niinkun mainitsin, opiskelu on tosi kallista, se voi maksaa jopa kymmeniä tuhansia dollareita vuodessa. Ja mä sanoin niille että kyllä mä opiskelen, kyllä mä lupaukseni pidän, mutta mä en haluu niinkun heidän, heiltä se raha. Mä otin mun sedältä lainaa rahaa lentolippuihin kun mulla oli täällä työpaikka tiedossa. Mutta kyllä se vaikutti siihen. Tai jos mä olisin tiennyt että niillä ois mennyt hyvin niin en mä ois välttämättä lähteny.”

Vaihto-oppilaskaudestaan Suomessa Franco muisti, että Suomessa opiskelu olisi ilmaista. Ennen muuttoaan Suomeen Franco työskenteli hetken American Expressillä säästääkseen rahaa tulevia opintojansa varten. EU:n ulkopuolelta tuleva opiskelija ei ole Suomessa oikeutettu opintotukeen, vaan hänen on kustannettava elämänsä itse. Tästä syytä Franco teki töitä myös Suomessa ennen opiskelujen aloittamista. Hän työskenteli Sorsakoskella Hackmannilla ja Äänekoskella autopurkaamolla. Suomeen saavuttuaan Franco myös opiskeli suomen kieltä aikuiskoulutuksessa.

”Ja se kesti puoli vuotta ja siitä oli tosi paljon hyötyä mulle. Kyllä autto tosi paljon. Avarsii sitä suomen kieltä. Se on mun neuvo jokaiselle maahanmuuttajalle, ensim-

mäinen asia minkä hoitaa alta pois: kieli. Ihan turhaa tai ihan sama millanen ammattimies sitä on olevinaa, jos ei oo kieltä se vaikuttaa kaikkeen.”

Pienillä paikkakunnilla työskentely nuorelle ulkomaalaiselle oli aika ajojen rankkaa, ja vaati sopeutumista.

”Paljonhan mä jouduin kuitenkin muuttamaan omaa käyttäytymistapaa, luopumaan jostain asioista, muuttamaan tyyliä aika paljon. Siinä tuli aika hyvä opetus, oppi ymmärtämään suomalaisia ihmisiä eri kaupungeissa.”

Vaihtoehdot englanninkieliselle korkeakouluopiskelijalle olivat kolmetoista vuotta sitten rajalliset. Omilta tuntuivat kaupanalan opinnot ammattikorkeakoulussa. Franco haki International Business -opinto-ohjelmaan Helsinkiin, Jyväskylään ja Turkuun. Myöntävä vastaus tuli Jyväskylästä, jonne Franco muutti ja aloitti opintonsa.

Koko opintojensa ajan Franco työskenteli kustantaakseen elämänsä ja opintonsa Suomessa. Hänen työpaikkojaan olivat loma-aikoina esimerkiksi toimiminen oppaana ralleissa, sekä matka-oppaana Eurooppaa kiertävässä bussissa. Erityisesti Franco piti työstään Jyväskylän kaupungin teatterilla, jossa hän työskenteli eräänlaisena joka paikan höylänä: lavateknikkona, rahastajana sekä vahtimestarin sijaisena.

”Oikeesti mä sain tollasia helmityöpaikkoja. Mutta ne oli yksinkertaisia asioita. Ei tarvinnu mitään muuta kun noh, vähän viitti tehä kunnolla. Ja kyllä mä tykkäsin ja arvostin että porukka tarjos mulle töitä. Kyllä ne tykkäs että hyvin hoidin hommat, varmaan sekin vaikutti.”

Opinnoistaan Franco piti. Erityisen mielenkiitoiseksi hän koki mahdollisuutensa tarkastella opiskeltavia asioita monesta eri perspektiivistä oman taustansa ansioista. Työharjoittelunsa Franco suoritti Wärtsilällä Equadorissa. Työ Wärtsilällä oli vastuullista ja haastavaa, mutta Franco selviytyi haasteista mal-

likkaasti. Niinkin mallikkaasti, että hänelle tarjottiin yrityksestä töitä. Sillä hetkellä Franco halusi kuitenkin palata Suomeen suorittamaan opintonsa loppuun. Ennen opintojensa päättymistä Franco oli vaihto-oppilaana Singaporessa. Myös Singaporessa olleessaan Francolle tarjoutui mahdollisuus töistä. Hänen opiskelutoverinsa otti yhteyttä Francoon ja kertoi yrityksestä, joka oli perustamassa tytäryhtiötä Yhdysvaltoihin. Francon nimi oli tullut esille.

Yhteistyö yrityksen kanssa ei toteutunut, Yhdysvaltoihin ei pystyttykään lähtemään. Kyseisen yrityksen tuote oli anturi, jolla mitattiin muun muassa ihmisen sydämenlyöntejä. Asiakkaista olivat terveydenhuollon toimijat. Vaikka Franco ei nähnyt itseään työskentelemässä yritykselle, sai hän kuitenkin idean ja lähtölaukauksen omaan tulevaan yritykseensä. Francolla oli oma ideansa hyödyntää teknologiaa: siitä voisi kehittää mainosmateriaalin, julisteen tai tarran. Franco päätyi ottamaan Finnveralta lainan, ostamaan yritykseltä heidän ideansa ja yhtäkkiä hän olikin yrittäjä.

Yrityksen alkutaipale osoittautui hankalammaksi mitä Franco oli osannut kuvitella.

”Niinkun painotekniikasta meidän piti tietää mitkä värit sopivat tähän, mitkä pulverit, millä nopeudella, mikä pitää olla sen sylinterin paine että... Niin valtavasti kaikkee että tää on oikeesti niin vaikea, niin monimutkaista että ei meillä ollut minkäänlaista haju. Siis jälkikäteen ajatellen olihan se aika mahoton se ylämäki mikä meillä oli, mutta ei osannu suhtautuu silleen että olis vaihtoehto luovuttaa.”

Alun ylämäestä selvittiin kuitenkin kunnialla. Franco on oppinut, että yrittäjänä toimiminen ja sen raskaat puolet on pitänyt suhteuttaa muun elämän kanssa. Omaan terveyttä ja parisuhdetta Franco ei halua riskeerata yrityksen puolesta, hän ei halua että yritys on liian iso osa häntä ja hänen persoonaansa. Kuitenkin yritys on Francolle tärkeä, ja hän mieltää sen avanneen paljon mahdollisuuksia Suomessa esimerkiksi yhteistyötarjojen muodossa. Franco arvostaa työtään yrittäjänä ja pitää sitä mielekkäänä.

”On oikeesti, tää on yksi sellanen joka mahdollistaa paljon muitakin ja oikeesti mä huomaan miten paljon se on avannut mulle ovia, tosi paljon täällä Suomessa. Mitä mä muuten veikkaan että ei ois mahollista. Koska kyllä se, yrityksen avulla tai yrityksen ansioista oon saanu paljon muitakin mahdollisuuksia ja mä tiän että jatkossakin niitä tulee.”

Franco kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa ja suomalaisuuden osaksi identiteettiään. Tähän tunteeseen on vaikuttanut erityisesti yrittäjänä toimiminen Suomessa sekä ylipäättään itsensä työllistäminen mitä erilaisimmille aloille. Kun Khaulan tarinassa korostuvat rajoittuneet mahdollisuudet, Francon tarinalle kuvaavia ovat rajoittamattomat mahdollisuudet. Koko maailma näyttyy Francolle avoimena, hänen tehtävänä on vain valita itselleen sopivimmat polut. Franco on aina tehnyt omaa elämäänsä koskevat päätökset itse, ja pyrkinyt aktiivisesti kohti asettamia tavoitteita. Tavoitteisiinsa hän on myös päässyt.

Francon työhön liittyvä identiteetti on rakentunut pääasiallisesti Suomessa, ja hän onkin työskennellyt hyvin monenlaisissa paikoissa. Suomen kielen taito oli ensimmäinen asia, minkä Franco halusi niin sanotusti hoitaa alta pois. Tämä osoittautui hyväksi ratkaisuksi, mikä on ainakin osittain vaikuttanut onnistumisiin työllistymisessä Suomessa.

Työskennellessään pienillä paikkakunnilla, Franco joutui määrittelemään identiteettiään uudelleen, sopeutumaan uuteen ympäristöön ja suomalaiseen kulttuuriin. Työhön liittyvä identiteetti kehittyi kuitenkin vasta opiskelujen myötä, ja erityisesti Francon siirtyessä työelämään rakentaen omaa yritystään. Vaikka oman yrityksen perustamiseen ja yrityksen alkutaipaleelle on mahtunut vastoinkäymisiä, Francon on suhtautunut vastoinkäymisiin sinnikkäällä asenteella, jossa luovuttaminen ei ole ollut vaihtoehto.

7.1.3 Maahanmuuttajien kertomusten toimijuuden ja työhön liittyvän identiteetin muodot

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, ”Millaisia työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muotoja haastateltavien kertomuksista on löydettävissä?”,

vastattaessa korostuvat haastateltavien kertomuksissa ilmenevät toimijuuden muodot, haastateltavan tavat toimia erilaisissa ja haastavissakin tilanteissa. Toimijuuden muotoja on mahdollista käsitellä kahden eri aspektin kautta: toisaalta yksilön toimijuuden ja toisaalta rakenteellisen toimijuuden kautta. Yksilön toimijuutta tarkasteltaessa voidaan kysyä, onko haastateltavien kertomuksissa esiintyvä toimijuus aktiivista vai passiivista? Ovatko haastateltavat tehneet valinnat ja päätökset elämässään itse, vai onko joku tehnyt päätökset heidän puolestaan? Ideaalitarinoissa sekä Khaulan että Francon toiminta näyttäytyy aktiivisena, he ovat ohjanneet elämäänsä sellaiseen suuntaan kuin ovat halunneet, tehneet pitkäkestoisia valintoja ja selvinneet epäonnistumisista elämässään. Kuitenkin yksilön ulkopuolelta tulevia, toimijuutta rajoittavia tekijöitä on havaittavissa. Khaula joutui luopumaan työpaikastaan ja elämästään Pakistanissa mennessään naimisiin.

Rakenteellisesta toimijuudesta puhuttaessa onkin tärkeää kysyä, ohjaako yksilö itse toimintaansa, vai ohjaavatko sitä jonkunlaiset yhteiskunnalliset tai kulttuuriset rajoitteet? Entä millaisia mahdollisuuksia rakenteelliseen toimijuuteen liittyy? Erityisesti Francon tarinassa suomalaisen yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet, esimerkiksi ilmainen korkeakoulutus sekä yrittäjyyden tukeminen ovat merkittäviä erityisesti Francon työhön liittyvän identiteetin kehittymisen kannalta. Yksilön toimijuuden ja rakenteellisen toimijuuden muotoja tarkastellaan vielä tarkemmin kaikkien haastateltavien kertomusten pohjalta analyysin toisessa osassa.

Myös haastateltavien työhön liittyvässä identiteetissä on eroja. Voidaan esimerkiksi tarkastella, onko haastateltavan työhön liittyvä identiteetti selkeä vai epäselvä? Toisaalta on hyödyllistä kysyä, missä haastateltavan työhön liittyvä identiteetti on rakentunut, hänen kotimaassaan vai Suomessa? Työhön liittyvää identiteettiä ja näitä kysymyksiä tarkastellaan tarkemmin analyysin toisessa osassa, jossa käsitellään niitä muutoksia, joita haastateltavien työhön liittyvässä identiteetissä ja toimijuudessa on tapahtunut Suomeen muuton jälkeen.

7.2 Haastateltavien kertomukset ja kolme näkökulmaa

Analyysin toisessa osassa siirrytään ideaalitarinoista kaikkien haastateltavien kertomuksiin. Kertomuksia käsitellään kolmen näkökulman kautta, jotka ovat tutkimuksen pääkäsitteitä: työhön liittyvä identiteetti, toimijuus sekä haastateltavien identiteettineuvottelut. Toisessa osassa pohditaan aluksi kaikkien haastateltavien suhdetta työelämään, heidän työhön liittyvää identiteettiään. Kyseisessä luvussa pyritään kartoittamaan haastateltavien kokemuksia työelämästä niin heidän kotimaassaan kuin Suomessa.

Seuraavaksi tarkastellaan kaikkien maahanmuuttajien identiteettineuvotteluja, oman paikan etsimistä uudessa kulttuurissa. Näyttäisi siltä, että itsensä uudelleen määrittelemisen ammatillisena toimijana identiteettineuvotteluiden avulla on tärkeää erityisesti niille maahanmuuttajille, joiden työhön liittyvä identiteetti on rakentunut heidän kotimaassaan. Suomeen muutto ja muutos elämässä ovat aiheuttaneet ristiriitoja haastateltavien työhön liittyvään identiteettiin liittyen. Näitä ristiriitoja ratkotaan identiteettineuvotteluiden avulla. Kolmanneksi analyysin toisessa osassa tarkastellaan haastateltavien toimijuutta.

Analyysin toisessa osassa jatketaan vastaamista ensimmäiseen tutkimuskysymykseen työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muodoista, mutta siirrytään tarkastelemaan erityisesti toista tutkimuskysymystä: Millaisia muutoksia maahanmuuttajan toimijuudessa ja työhön liittyvässä identiteetissä on tapahtunut Suomeen muuton jälkeen?

7.2.1 Maahanmuuttajien suhde työelämään

Työhön liittyvä identiteetti kuvaa laajasti ja monitasoisesti ihmisen ja työn välistä suhdetta (Eteläpelto 2009, 90). Kaikilla haastateltavilla oli jonkinlainen suhde työelämään, jonkinasteinen kytkös tai kokemus työelämästä. Osalla tämä suhde oli kevyempi, kun taas osalla huomattavasti vankempi.

Pisin työelämäkokemus oli selkeästi Marokosta kotoisin olevalla Manuelilla. Hän oli saapunut Suomeen 24 vuotta sitten vuonna 1990 pahimpaan lama-aikaan. Manuel oli kotimaassaan kouluttautunut ammattikoulussa autonasenta-

jaksi sekä hitsaajaksi. Vaikka työkokemustakin oli, oman alan töitä ei löytynyt. Suomessa Manuel kouluttautuikin uudelleen, ensin puusepäksi ja sen jälkeen kampaamoalalle. Hän työskenteli opintojensa ohella DJ:nä sekä ovimiehenä. Manuel on toiminut kampaamoalan yrittäjänä melkein valmistumisestaan lähtien. Kampaajan töidensä lisäksi Manuel toimii kouluttajana kampaamoalalla. Tässä työssä Manuel kiertää ympäri Suomea kouluttamassa muita kampaajia.

Kaiken kaikkiaan Manuelin opiskeluhistoria on monimuotoinen ja laaja. Vaikka työ- ja opiskelupolku on monimuotoinen, on työhön liittyvä identiteetti nykyään selkiintynyt. Kampaamoala, yrittäjänä toiminen sekä muiden kouluttaminen, oman ammatillisen tiedon ja kokemuksen jakaminen ovat tärkein osa Manuelin työhön liittyvää identiteettiä, ammatillisuutta, jonka hän kokee mieluisaksi itselleen. Työhön liittyvä identiteetti on ollut epäselvä hänen tullessaan Suomeen, jolloin suuntaa oli muutettava jotta työllistyminen vaikeina lama-aikoina toisesta kulttuurista tulevalle nuorelle miehelle mahdollistuisi.

"Just alko silloin lama, oli aika hankalaa kyllä. ... (Työnssaanti lähti liikkeelle) todella hitaasti, todella vaikeesti. Mutta se oli taas itsestä kiinni. Kaikki. Mitään mulla ei ollut valmiina. Vuonna 94 erottiin vaimon kanssa, entisen vaimon kanssa. Niin kaikki piti, työpaikka missä olin töissä, ite hankkinut, koulutukset kaikki ite hankkinut."

Yrittäjäyys on vahva osa myös Ecuadorista kotoisin olevan Luisin työhön liittyvää identiteettiä. Jose on saapunut Suomeen kolmetoista vuotta sitten ja suorittanut International Business ammattikorkeakoulututkinnon. Hän on työskennellyt Suomessa ennen opintojensa alkua, opintojen aikana sekä niiden päätyttyä. Yrittäjänä Luis on toiminut valmistumisestaan lähtien. Sekä Manuelin että varsinkin Luisin työhön liittyvä identiteetti on rakentunut Suomessa. Täällä on tehty töitä usealle eri alalla sekä opiskeltu tutkinto. Työ on tärkeä osa sekä Manuelin että Josen elämää, mutta ei kaikkea määrittävä.

"Monelle yrittäjälle se kovin isku on se jos firma menee konkurssiin. Se on liian kova tai liian iso osa sitä minäkuvaa ja kyllä mä huomaan että kaveriporukka, varsinkin

ne uudet tuttavuudet, ne alkaa yrittää liian kovasti linkittää mua ja sitä firmaa. Ja mä en välttämättä tykkää siitä. Koska en halua että se on liian iso osa mun persoonaa.”

Osalla haastatelluista työhön liittyvä identiteetti ei suinkaan näyttäydy selkeänä. Venäjältä kotoisin olevalla 27-vuotiaalla Katarinalla työhön liittyvä identiteetti oli ollut selkeä hänen kotimaassaan Venäjällä. Katarina oli suorittanut kuusi vuotta kestäneen proviisorin tutkinnon, tehnyt opintoihinsa liittyvät harjoittelut ja muuttanut sen jälkeen Suomeen aviomiehensä saatua täältä töitä viisi vuotta sitten. Työllistyminen kouluttautumalleen alalle Suomessa ilman kielitaitoa näyttäytyi haastavana ja epävarmana. Venäjällä töitä riittäisi.

“Now it would be easier for me in Russia. I would be earning a lot of money. It’s really, it’s very good. Pharmaceutical industry is very good in Russia.”

Katarina on miettinyt uudelleen suuntautumista esimerkiksi sairaanhoitaja opintojen pariin, mutta ei pidä ajatusta kovinkaan mielekkäänä. Suomessa työhön liittyvä identiteetti onkin epävarma ja hapuileva.

“I don’t know. Maybe I... Even if I get invited maybe I will not go. Or maybe I will. I didn’t decide yet. ... I don’t think that I’m never gonna work with that degree. Maybe the time during I study nursing my Finnish will be better. So things can change over time, maybe I start working as nurse then change my mind about something. So.”

Uudelleensuuntautumista on joutunut harkitsemaan myös Pakistanista kotoisin oleva Nuna. Nunalla on kotimaassaan hankittu insinöörin sekä opettajan tutkinnot. Nuna kokee opettamisen ammatikseen. Hän on työskennellyt opettajana, ja kokee kyseisen työn itselleen mieluisaksi. Nunan työhön liittyvä identiteetti on selkeä. Kuitenkin samoin kuin Katarinan tapauksessa, Nuna ei ole varma onko hänen mahdollista työllistyä haluamalleen alalle Suomessa. Hän aikoo yrittää pyrkiä ammattikorkeakouluun opettajaopintojen pariin tulevaisuudessa, mutta pitää mielensä avoimena myös muille vaihtoehdoille työ-

listyä. Sekä Katarinan että Nuna työhön liittyvät identiteetit ovat rakentuneet heidän kotimaassaan opiskelujen, harjoittelujen ja töiden myötä.

Pakistanista kotoisin olevan Soyalan työhön liittyvä identiteetti on rakentumisvaiheessa. Soyala on 28-vuotias ja muuttanut Suomeen neljä vuotta sitten. Hänellä on kotimaastaan kauppatieteiden maisterin tutkinto, mutta ei lainkaan työkokemusta kotimaastaan kuin Suomesta. Valmistumisensa jälkeen Soyala muutti miehensä kanssa Suomeen. Soyalan haaveena on perustaa oma leipomo, leipominen on hänelle tärkeä harrastus. Tämä tarkoittaa kotouttamiskoulutuksen ja suomen kielen opintojen jälkeen lisää opiskelua, mistä ei ole vielä selviä suunnitelmia. Kuitenkin Soyala kokee Suomen tarjoavan hänelle paljon mahdollisuuksia itsensä kouluttamiseen ja työllistämiseen.

Suuri osa pakistani-laisten Nunan ja Soyalan elämää on ollut Suomeen muuton jälkeen olla kotona ja hoitaa lapsia. Kotouttamiskoulutus, kielen opiskelu ja omat urahaaveet ovat tapahtuneet lasten sekä aviomiesten töiden ehdoilla. Työhön liittyvässä identiteetissä kietoutuvatkin yhteen ammattialan yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja kulttuurinen käytäntö sekä yksilön rakentamat ja jatkuvasti muokkaamat yksilölliset merkitykset työn asemasta, elämässä sekä työhön liittyvistä arvoista ja eettisistä sitoumuksista (Eteläpelto 2009, 90).

Kuten Beijaard, Meijer ja Verlop (2004, 113) toteavat, työhön liittyvä identiteetti ei näyttäyty haastateltavien tarinoissa staattisena kokonaisuutena, vaan etenevänä prosessina, jossa yksilön persoonalliset ja professionaaliset puolet yhdistyvät. Prosessit ovat pitkäkestoisia ja monivaiheisia. Työn ja muun elämän suhde on osassa haastateltavien kertomuksissa määrittävä: äidin on oltava lasten kanssa kotona. Tässä prosessissa toimijuus on tärkeä elementti, jota tarkastellaan enemmän luvussa 7.2.3.

Collin ja Paloniemi (2009, 3) ovat todenneet, että työhön liittyvä identiteetti ei ole jotain mitä yksilöillä on, vaan jotain mitä he käyttävät selventääkseen itselleen omia puoliaan niin ammatillisesti kuin henkilökohtaisessa elämässään. Tämä työhön liittyvän identiteetin puoli näyttäytyy erityisesti Nunan ja Katarinan tarinoissa, he yrittävät hyödyntää omaa ammatillista osaamistaan ja pätevyyttään yrittäessään löytää paikkaansa työelämän puitteissa Suomessa. Myös

Manuel on joutunut miettimään omaa paikkaansa suomalaisessa työelämässä useaan otteeseen. Nämä uudelleenmäärittelyt ovat vaatineet identiteettineuvotteluja.

7.2.2 Oman paikan etsiminen uudessa kulttuurissa: maahanmuuttajien identiteettineuvottelut

Matinheikki-Kokon (2009, 70-71) mukaan ympäristön muutos merkitsee muutosta myös maahanmuuttajan ammatillisuuden sosiokulttuurisissa ehdoissa, jotka välittyvät käytännössä työtoiminnassa ja työyhteisöjen kautta. Omassa maassa hankittu ammattikoulutus ja pätevyys tarjoavat maahanmuuttajalle lähtökohdan, josta käsin hän neuvottelee omasta ammatillisuudestaan ja sen arvosta uudessa kulttuuriyhteisössä. Tämä on totta erityisesti Nunan, Katarinan sekä Manuelin kohdalla, jotka ovat kouluttautuneet ja työskennelleet kotimaassaan.

Manuel saapui Suomeen pahimpaan lama-aikaan, eikä onnistunut työllistymään kouluttautumalleen alalle.

”Marokossa mä olin koko ajan töissä. Ennen kun olin kokonaan valmis muuttamaan Suomeen. Viikko sitä ennen lopetin työt että saan paperihommat kuntoon. Koko ajan olin töissä. Se oli vaikeeta kun tulin Suomeen ja aha, en saa töitä.”

Jotta työllistyminen hankalassa tilanteessa mahdollistuisi, Manuelin oli hankittava itselleen uusi ammatti, kouluttautua uudelleen, muuttaa paikkakuntaa ja mikä tärkeintä opiskeltava suomen kieltä. Näin hän tekikin ja on alun vaikeuksien jälkeen työllistänyt itseään hyvin monipuolisesti useille eri aloille. Näin ollen voidaan todeta, että Manuelin monivaiheiset identiteettineuvottelut ovat olleet onnistuneita, hän on työllistänyt itseään ja kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa, erityisesti tekemiensä töiden ansioista.

Nuna ja Katarina käyvät identiteettineuvotteluja parhaillaan. Heillä molemmilla on koulutus ja ammatti, pätevyys, jota he haluaisivat hyödyntää, mutta se ei Suomessa ole välttämättä mahdollista. Vielä ei ole tietoa saako heidän ammatillisuutensa arvoa suomessa, onko heidän mahdollista työskennellä alal-

la, jolle he ovat kouluttautuneet. Varsinkin Katarinalle tämä oli haastavaa. Ensimmäinen vuosi Suomessa oli yksinäinen ja sopeutuminen vaikeaa. Halu työllistyä kouluttautumalleen alalle ja toisaalta mahdollisuudet siihen aiheuttivat ristiriidan, jota Katarina yrittää parhaillaan ratkaista. Vaihtoehtoja olisivat kouluttautuminen uudelleen esimerkiksi sairaanhoitajaksi, joka ei varsinaisesti olisi omaa alaa, mutta lähellä sitä. Myös Nuna miettii lisäkoulutuksen mahdollisuuksia. Hän voisi hakeutua Jyväskylän ammattikorkeakoulun opettajan koulutukseen.

Tämän eteen on tehtävä töitä. Sekä Katarina että Nuna ovat sitä mieltä, että ensin täytyy hankkia tarvittava kielitaito, mikä jo itsessään on haasteellinen tehtävä. Kuitenkin kielitaitoa pidetään ehdottoman merkityksellisenä, asiana, joka mahdollistaisi integroitumisen ja sitä myötä työllistymisen. Kaikki haasteltavat korostavatkin kielen oppimisen merkitystä. On tärkeää oppia paikallinen kieli, jotta integroituminen ja työllistyminen olisivat tulevaisuudessa mahdollista. Kielen oppiminen vaikuttaa kaikkiin elämän osa-alueisiin uudessa asuinpaikassa. Näistä tärkeimmät ovat sosiaalisen verkoston luominen ja työllistymisen mahdollistaminen. Kielen oppiminen on osa maahanmuuttajan läpikäymiä identiteettineuvotteluja. Kielen oppiminen toimii mahdollistavana tekijänä maahanmuuttajan integraatioprosessissa.

"I don't speak good Finnish. It makes me different between completely integrated. Of course I understand things. I'm not isolated from the society like I was before. I wasn't working, I didn't understand anything. Now I understand what people are talking about. I think I need maybe one more year. I will be able to speak good Finnish. I speak, it means that I have integrated. It's very important." (Katarina)

Eteläpelto (2009, 93) toteaa, että identiteettiä koskevia ristiriitoja, dilemmoja ja kriisejä syntyy silloin, kun aiempi käsitys itsestä on joutunut kyseenalaiseksi tai ristiriitaisten voimien kohteeksi. Tällaisessa tilanteessa yksilöltä tai yhteisöltä vaaditaan identiteettityötä ja identiteettineuvotteluja, joiden avulla itseä

on mahdollista määritellä uudelleen. Uudelleen määrittelyn tarve on sitä laajempi, mitä voimakkaammasta muutosvaatimuksesta on kyse.

Katarina, Nuna ja Manuel uudelleen määritelleet itseään paljon, koska heidän muutosvaatimuksensa uudessa kulttuurissa on ollut verrattain suuri. Ecuadorista kotoisin oleva Luis ei ole joutunut käymään haastavia identiteettineuvotteluja, ainakaan kulttuuritaustansa vuoksi. Vaikka Luis on kotoisin varsin erilaisesta kulttuurista, on hän kouluttautunut valitsemalleen alalle Suomessa. Suomen kielen taito on opittu matkan varrella. Lisäksi Luis suoritti opintonsa englanniksi, ryhmässä jossa oli myös muita kansainvälisen taustan omaavia opiskelijoita. Opintojensa ja lukuisten työkokemustensa ansioista Luisille on kattava määrä verkostoja, joiden avulla työllistyminen on entisestään helpottunut. Ammatillinen identiteetti on rakentunut pitkälti Suomessa.

Soyala on Suomeen saapumisestaan asti ollut valmis muutokselle ammatillisuutensa suhteen, ja halukkuutta uudelleen kouluttautumiselle löytyy. Hän ei ole tehnyt koulutustaan vastaavia töitä, eikä oikeastaan ole halukas niitä tekemään. Sen sijaan uusi suunnitelma oman yrityksen, leipomon perustamisesta tuntuu mielekkäältä. Soyalalla on nyt täysin uusi, Suomessa kehitetty suunta, jossa hän on määritellyt työhön liittyvän identiteettinsä uudelleen. Soyala on innoissaan uudesta urasuunnitelmasta ja haluaa tehdä töitä sen toteutumisen eteen.

Kaikki haastateltavat ovat määritelleet itseään uudelleen, mutta erilaisin tavoin. Kaikissa identiteettineuvotteluissa vahvasti läsnä maahanmuuttajuus, joka näkyi esimerkiksi tietynlaisena erilaisuuden tai ulkopuolisuuden tunteena. Haastateltavilla on halu kuulua suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta myös tunne siitä, että he eivät kuulu siihen. Tähän tunteeseen vaikuttaa yhteys työelämään. Jos tämä yhteys puuttuu, tuntuu suomalainen yhteiskunta vieraammalta.

7.2.3 Maahanmuuttajien ammatillinen toimijuus

Kuten aiemmin todettu, toimijuus on laaja ja monipuolinen käsite, jota on kirjallisuudessa käsitelty useasta eri näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa erityisen mielenkiintoisena näyttäytyy kontrasti toisaalta yksilön toimijuuden ja ak-

tiivisuuden ja toisaalta yhteiskunnallisten rakenteiden välillä. Jyrkämän (2007, 202) mukaan toimijuutta määriteltäessä pohdinnan kohteena on ollut ja on edelleen, mitkä ovat toimivan yksilön, rakenteiden ja yhteiskunnallisten lainalaisuuksien väliset suhteet, sekä ohjaako yksilö ja missä määrin toimintaansa omilla valinnoillaan vai ohjaavatko sitä rakenteet tai eritasoiset lainalaisuudet.

Nuna ja Soyala ovat kotoisin kulttuurista, jossa naisen kouluttautuminen ja työssäkäynti eivät ole itsestään selvyyksiä. Nuna ja Soyala ovat kotimaassaan Pakistanissa kouluttautuneet, mutta joutuneet jättämään uransa tai potentiaalisen uransa mennessään naimisiin. Heidän puolisonsa ovat päättäneet, että he muuttavat Suomeen ja perustavat perheensä sinne. On ollut selvää, että aviomiesten käydessä töissä, Nuna ja Soyala ovat jääneet kotiin hoitamaan lapsia. Toisaalta molempien naisten aviopuolisot tukevat vaimojensa toivetta jatkaa uraansa Suomessa, kouluttautua lisää ja työskennellä. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy sekä Nunalle että Soyalalle paikkana, jossa tämä on mahdollista ja asiat, kuten Kelan ja TE-keskuksen palvelut toimivat hyvin. Nuna toteaaakin:

“One thing I always think, like I have, I’m here like four or five years. I always think that that I should contribute to this society. I’m living here, I’m taking all the good things from this society. So I have to do something good for this society as well. I want to contribute.”

Näin ollen rakenteet yhtäältä kielteisessä mielessä rajoittavat ja määräävät mutta toisaalta myös myönteisessä mielessä mahdollistavat ja ohjaavat sekä yksittäisten ihmisten että ihmisryhmienkin toimintaa. Rakenteet luovat toimintamahdollisuuksia. (Jyrkämä 2007, 202-203.) Tätä korostaa haastattelussaan Luis.

“Siis siitä ei pääse minnekään että vaikka mä muuttaisin huomenna Equadoriin enkä koskaan tulis takasin Suomeen, niin se on vahva osa mua, mitä Suomi on antanut mulle ja mä oon se kuka mä oon kymmenen vuoden aika, tai siis kolmentoista vuoden

aikana, se on varmasti määrittänyt tosi paljon minkälainen persoona musta on tullut. Siis se on ollut tosi antelias mua kohtaan tää maa.”

Luisin koulutustausta Suomessa on mahdollistanut ja tulee tulevaisuudessa mahdollistamaan hänelle paljon asioita, erityisesti liittyen hänen uraansa yrittäjä. Vaikka Luis ei kertomuksessaan korosta sitä, ovat onnistumiset koulutuksen ja työllistymisen suhteet olleet paljolti kiinni omasta aktiivisuudesta ja yritteliäisyydestä. Luis on hakeutunut tilanteisiin, jotka ovat johtaneet työpäi-kan saantiin, sekä luonut verkostoja joiden kautta esimerkiksi yritykseen liittyvä yhteistyö mahdollistuu tulevaisuudessa. Lukion jälkeen nuorena poikana hän päätti itse tulla Suomeen laadukkaan ja ilmaisen koulutuksen toivossa.

Haastateltavien kertomuksissa käsitelläänkin heidän koulutustaustansa ja työhistoriaansa niin kotimaassa kuin Suomessa pitkällä aikavälillä. Millaisia valintoja tai päätöksiä he ovat tehneet, mikä päätöksiin on vaikuttanut, mitä esteitä heillä on ollut? Näitä kysymyksiä tarkasteltaessa hyödyllinen käsite on elämänkaaritoimijuus. Elämänkaaritoimijuus sisältää toiminnan, jolla on pitkäkestoiset seuraukset, kuten koulutusalan, asuinpaikan tai elämänkumppanin valinnan. Henkilötasolla elämänkaaritoimijuus näkyy kyvyssä muodostaa ja tavoitella elämän suunnitelmia. Tällaista toimijuutta harjoitetaan, kun toimitaan tulevaisuuden etäisten aikahorisonttien suuntaisesti. (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 22.)

Elämänkaaritoimijuuteen perehtyneet tutkijat korostavatkin toimijuuden olevan yksi tärkeimpiä asioita, kun yritetään ymmärtää risteyskohtia yksilöiden elämässä sekä heidän elämänkulkuaan. Yksilön omilla uskomuksilla ja havainnoilla kapasiteetistaan aktiivisena tai passiivisena toimijana on sosiaaliseen toimintaan liittyviä vaikutuksia. Esimerkiksi yksilöt, jotka kokevat enemmän toimijuutta ovat sinnikkäämpiä kohdatessaan ongelmia. (Hitlin ja Elder, 2007, 182. ks. Elder 1994, 1998; Mortmer ja Shanahan 2003.) Luis kuvailee yrityksensä alkutaipaletta hyvin vaikeaksi, matkalla oli esteitä enemmän kuin kukaan osasi odottaa. Kuitenkaan luovuttaminen ei ollut vaihtoehto, vaan eteenpäin pusketiin epäonnistumisista huolimatta.

Manuel korostaa kertomuksessaan omaa aktiivisuuttaan ja asennetta, jonka avulla vastoinkäymisistä on uudessa kulttuurissa selvitty. Alkuvaikeuksien jälkeen myös Manuel on kouluttautunut ja työllistänyt itseään Suomessa menestyksekkäästi. Kuten edellisessä luvussa todettiin, tämä on vaatinut identiteettineuvotteluita. Identiteettineuvottelut, työhön liittyvä identiteetti sekä toimijuus liittyvätkin olennaisella tavalla toisiinsa. Vähäsantasen ja Eteläpellon (2011) mukaan toimijuutta tarvitaan työidentiteettien uudelleen muokkaamiseen ja uudelleen määrittelyyn. Esimerkiksi Katarinalle neuvottelut eivät olleet, eivätkä ole helppoja. Alun perin päätös tulla Suomeen ei ollut Katarinan, hän muutti koska hänen aviomiehensä sai työtarjouksen Jyväskylästä.

Katarina on avoin vaihtoehdolle, että hänen pitää Suomessa kouluttautua lisää, hankkia mahdollisesti uusi ammatti, mutta se ei tunnu houkuttevalta vaihtoehdolta. Katarina haluaisi hyödyntää kotimaassa hankkimaansa proviisorin koulutusta ja päivittääkin jatkuvasti osaamistaan.

“In medical. I don’t want to start something new. I spent six years of my life in there, I like it. I’m still, I’m not forgetting things, I’m reading all sorts of things when I have time. I don’t let my self to forget the stuff.”

Sopeutuminen uuteen kulttuuriin on pitkä prosessi, jossa kaikki haastateltavat ovat uudelleenmääritelleet itseään ja osaamistaan sekä neuvotelleet omasta paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Toimijuus on näyttäytynyt tässä prosessissa monilla eri tavoilla. Toisaalta esimerkiksi kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät, kuten naisen paikka perheessä ovat rajoittaneet yksilön toimijuutta. Kaikki haastateltavat eivät ole tehneet ratkaisevia päätöksiä liittyen omaan työllistymiseensä itse. Näin ollen ei olekaan ihme, että erilaisten vähemmistöjen tai perinteisesti rajoittunutta toimijuutta omaavien aikuisryhmien, kuten naisten, maahanmuuttajien, sukupuolisten vähemmistöjen tai vammaisten toimijuutta on pohdittu runsaasti (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 10). Näin ei kuitenkaan ole kaikkien haastateltavien kohdalla.

*”Yleensä se katsojan silmissä näkyy. Mä veikkaan että jos mä oisin mennyt jon-
nekin muualle, toivon että oisin ollut sama. Se vaan sattuu olemaan Suomi se paikka. Ja tot-
takai on tosi vahvat siteet Suomen kanssa mutta kyllä mä uskon että yleensä jos sopeu-
tuu johonkin, niin kyllä voi olla että todennäköisesti sopeutuu jonkin toiseenkin paik-
kaan. (Luis)”*

Toisaalta suomalainen yhteiskunta on näyttäytynyt yksilön toimijuutta mahdollistavana tekijänä. Mahdollisuudet itsensä uudelleen kouluttautumiseen tai vaikkapa yrittäjäksi ryhtymiseen ovat avoinna kaikille. Maahanmuuttajan olisi hallittava paikallinen kieli, tai integraatioprosessi vaikeutuu huomattavas- ti. Näyttäisi siltä, että yksilö voi olla aktiivinen toimija, joka muovaa omalla toiminnallaan omaa elämäänsä haluamaansa muotoon, kuitenkin tietyin reuna- ehdoin.

7.2.4 Muutokset maahanmuuttajien työhön liittyvässä identiteetissä

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen ”Millaisia työhön liittyvän identiteetin ja toimijuuden muotoja haastateltavien kertomuksista on löydettävissä?” yhteydessä pääosaan nousivat toimijuuden muodot, yksilön aktiivinen tai passiivinen toimijuus sekä rakenteellinen toimijuus. Toiseen tutkimuskysymykseen ”Millaisia muutoksia maahanmuuttajan työhön liittyvässä identiteetissä ja toi- mijuudessa on tapahtunut Suomeen muuton jälkeen?” vastattaessa kiinnostavaa on tarkastella haastateltavien työhön liittyvää identiteettiä. Jos muutoksia on Suomeen muuton jälkeen tapahtunut, ne ovat koskeneet nimenomaan työhön liittyvää identiteettiä.

Työhön liittyvä identiteetti on voinut olla muodoltaan selkeä, kuten Nunan ja Katarinan tapauksessa. Heidän työhön liittyvä identiteettinsä on rakentunut kotimaassa opiskelujen ja töiden myötä. Suomeen muutto ja siihen liittyvä muutos on aiheuttanut Katarinan ja Nunan kohdalla sen, että aiemmin selkeä työhön liittyvä identiteetti on muuttunut epäselväksi, siihen liittyy ristiriitoja ja konflikteja. Jos taas työhön liittyvä identiteetti on lähtökohtaisesti rakentu-

nut Suomessa, kuten Luisin tapauksessa, ei muutosta työhön liittyvässä identiteetissä Suomeen muuton yhteydessä ole.

Myös Manuel on rakentanut työhön liittyvää identiteettiään Suomessa. Kuitenkin Suomeen saapuessaan Manuelilla oli selkeä kuva itsestään ahkerana työntekijänä. Töitä oli aina ollut ja niitä oli paiskittu kovaan tahtiin. Suomeen tulo lama-aikaan ja työttömyys olivat kova isku, kriisi, jonka myötä työhön liittyvässä identiteetissä tapahtui muutoksia.

Vaikka Soyala oli opiskellut kotimaassaan Pakistanissa ja valmistunut kauppatieteiden maisteriksi, hänellä ei ollut Suomeen saapessa selkeää työhön liittyvää identiteettiä. Hän ei ollut tehnyt oman alansa töitä, ja muut asiat olivat olleet hänen elämässään merkityksellisiä. Kuitenkin Suomessa Soyala on havainnut, että haluaisi kouluttautua uudelleen ja työllistyä aivan uudelle alalle. Hän uskoo vahvasti tämän olevan mahdollista. Soyala työhön liittyvä identiteetti on näin ollen rakentumassa ja selkiytymässä.

8 POHDINTA

8.1 Toimijuus yksilön kapasiteettina sekä rakenteiden sisällä

Ammatillisen toimijuuden erilaiset muodot ovat kiinnostava osa tutkimuksen löydöksiä. Näitä muotoja ovat toimijuus yksilön kapasiteettina sekä rakenteiden sisällä tapahtuva toimijuus. Ensinnäkin voidaan tarkastella, millaisena yksilön toimijuus näyttäytyy elämän muutoskohdissa? Aikuiskasvatuksen piirissä toimijuus on ymmärretty nimenomaan yksilöiden kapasiteettina tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä (Eteläpelto, Heiskanen ja Collin 2011, 13; ks. Gordon 2008). Yksilön kapasiteetilla on merkitystä myös elämänkaaritoimijuudesta puhuttaessa.

Tässä tutkimuksessa ammatillisesta toimijuutta käsiteltäessä onkin paikallaan ottaa pohdintaan mukaan myös elämänkaaritoimijuuden käsite. Tällöin tarkastelun kohteena ovat haastateltavien maahanmuuttajien pitkäkestoiset valinnat liittyen erityisesti heidän koulutuksellisiin sekä ammatillisiin valintoihin. Eteläpelto, Heiskanen ja Collin (2011, 22) toteavatkin, että henkilön identiteetti kietoutuu elämänkaaritoimijuuteen siten, että hänen kuvittelemansa mahdolliset tulevat minuudet motivoivat nykyhetken toimijuuteen liittyviä valintoja ja tekoja. Tämä merkitsee yksilön kykyä orientoitua kohti pitkän tähtäimen tuloksia. Henkilöiden päätökset ja siirtymät elämän vaikeissakin käännekohtissa osoittavat, millä tavalla yksilöt ovat aktiivisia toimijoita muokatessaan elämäntertojaan monien rajoitteiden kentässä. Aktiivisuus ja sinnikkyys elämän muutostokohdissa ovat merkityksellinen osa tähän tutkimukseen osallistuvien maahanmuuttajien kertomuksia. Suuri muutos, kuten maahanmuutto aiheuttaa väkisin jonkinasteisen konfliktin yksilön identiteetissä.

Myös yksilön omilla uskomuksilla ja havainnoilla kapasiteetistaan aktiivisena tai passiivisena toimijana on sosiaaliseen toimintaan liittyviä vaikutuksia. Esimerkiksi yksilöt, jotka kokevat enemmän toimijuutta ovat sinnikkäämpiä kohdatessaan ongelmia. Elämänkaaritoimijuuteen perehtyneet tutkijat korosta-

vatkin toimijuuden olevan yksi tärkeimpiä asioita kun yritetään ymmärtää riis-
teyskohtia yksilöiden elämässä sekä heidän elämänsä kulkuaan. (Hitlin ja Elder,
2007, 182. ks. Elder 1994, 1998; Mortmer ja Shanahan.)

Tämä sinnikkyys sekä uskomus omasta kapasiteetistaan näkyvät haasta-
teltavien tarinoissa monilla eri tavoin. Nunan suuri pettymys Suomeen muuton
yhteydessä vaihtui toiveikkuuteen siitä, että täällä hänen on mahdollista kehit-
tää itseään lisää ammatillisesti ja joskus tulevaisuudessa jatkaa valitsemallaan
ammatillisella tiellä. Manuel ei suostunut olemaan työtön saapuessaan Suo-
meen pahimpaan lama-aikaan, vaan opiskeli Suomea sekä työllisti ja koulutti
itseään lisää. Luis ei nähnyt vaihtoehtona epäonnistua uuden yrityksensä han-
kalalla alkutaipaleella. Meidän pitäisikin Billettin (2006) mukaan keskittyä
enemmän toimijoiden autonomisiin uskomuksiin ja teoihin, sillä ne voidaan
nähdä yksilöllisen toimijuuden heijastumina. Teoilla saattaa olla sosiaalinen
alkuperä, mutta ne voivat ilmaantua myös toimijan elämänsä historiasta käsin.
(Eteläpelto ym. 2013, 56; ks Billett 2006.) Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Nuna.
Menneisyyden hankaluudet ja epäonnistumisen kokemukset, joista on kuiten-
kin selvitty, luovat uskoa siihen, että asiat järjestyvät suuren elämänmuutoksen
jälkeen.

Toinen tämän tutkimuksen kannalta olennainen toimijuuden muoto on
rakenteiden sisällä tapahtuva toimijuus. Toimijuutta määriteltäessä pohdinnan
kohteena on ollut ja on edelleen, mitkä ovat toimivan yksilön, rakenteiden ja
yhteiskunnallisten lainalaisuuksien väliset suhteet? Entä ohjaako yksilö ja missä
määrin toimintaansa omilla valinnoillaan vai ohjaavatko sitä rakenteet ja eri-
tasoiset lainalaisuudet? (Jyrkämä 2007, 202.) Vaikka yksilö olisi omassa elämäs-
sänsä aktiivinen toimija, jolla on usko omaan kapasiteettiinsa sekä kykyihinsä,
yhteiskunnalliset tai kulttuuriset rakenteet saattavat rajoittaa hänen toimintaansa.
Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että yksilön elämänsä kentän
erilaiset rakenteet tuovat rajoituksia yksilön elämään. Näitä rajoittavia rakentei-
ta ovat esimerkiksi kulttuuriin liittyviä. Naisen paikka kotona rajoittaa yksilön
ammatillisia toiminta mahdollisuuksia. Lisäksi maahanmuutto itsessään näyt-
täytyy yksilön toimintaa rajoittavana tekijänä. Uusi kulttuuri ja uudenlainen

työelämä eivät mahdollista työelämään sijoittumista samalla tavoin kuin kotimaassa. Näin ollen myös tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että toimijuutta ei voi erottaa rakenteellisista tekijöistä kuten luokka-asemasta, rodusta, sukupuolesta, taloudellisesta tai työllisyyteen liittyvästä tilanteesta (Eteläpelto, ym. 2013, 48). Kuten Hitlin ja Elder (2007) toteavat, toimijoiden täytyykin elämässään ratkaista ongelmia ja elää tai rakentaa identiteettejä sekä suhteita säilyttääkseen paikkansa erilaisten yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden sisällä.

Kuitenkin haastateltavien kertomuksissa Suomalainen yhteiskunta näytetään paikkana, jossa rakenteet luovat toimintamahdollisuuksia. Täällä yhteiskunta tarjoaa yksilölle, tässä tilanteessa maahanmuuttajalle, mahdollisuuksia kouluttautua lisää ja työllistyä: Ecuadorista kotoisin oleva maahanmuuttaja voi perustaa menestyksekkäästi yrityksen. Jyrkämän (2007, 202-203) mukaan rakenteet yhtäältä kielteisessä mielessä rajoittavat ja määräävät mutta toisaalta myös myönteisessä mielessä mahdollistavat ja ohjaavat sekä yksittäisten ihmisten että ihmisryhmienkin toimintaa. Ihminen toimijana on rakenteiden omaksuja, kantaja, uusintaja mutta myös niiden hyväksikäyttäjä. Rakenteet luovat toimintamahdollisuuksia.

8.2 Maahanmuutto ja työhön liittyvän identiteetin muutos

Maahanmuutto on itsessään suuri muutos yksilön elämässä. On siis oikeastaan itsestään selvää että maahanmuuttajuus aiheuttaa muutoksia maahanmuuttajan työhön liittyvässä identiteetissä. Tämän tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien elämässä muutokset työhön liittyvässä identiteetissä ovat riippuneet siitä, onko yksilön työhön liittyvä identiteetti rakentunut hänen kotimaassaan vai Suomessa. Kiinnostavaa on tässä tapauksessa tarkastella niitä haastateltuja maahanmuuttajia, joiden työhön liittyvä identiteetti rakentunut heidän kotimaassaan. Näiden maahanmuuttajien kohdalla selkeä työhön liittyvä identiteetti on Suomessa saanut epäselviä sävyjä, koska työllistyminen koulutusta ja entisiä töitä vastaaviin tehtäviin ei ole ollut mahdollista. Joidenkin,

kuten Manuelin kohdalla tästä muutoksesta aiheutunut ristiriita on ratkennut. On opiskeltu suomen kieltä, uudelleen kouluttauduttu ja tehty erilaisia töitä. Joidenkin, kuten Nunan ja Katarinan kohdalla muutoksesta aiheutuneet ristiriidat odottavat ratkeamista. Identiteettineuvottelut sekä itsen uudelleen määrittäminen ovat olleet merkittävä osa tätä muutosprosessia.

Eteläpellon (2009, 93) mukaan identiteettiä koskevia ristiriitoja, dilemmoja ja kriisejä syntyy silloin, kun aiempi käsitys itsestä on joutunut kyseenalaiseksi tai ristiriitaisten voimien kohteeksi. Tällaisessa tilanteessa yksilöltä tai yhteisöltä vaaditaan identiteettityötä ja identiteettineuvotteluja, joiden avulla itseä on mahdollista määrittellä uudelleen. Tähän tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien identiteettineuvottelut ovat pitäneet sisällään konkreettisia uusien taitojen omaksumista, kuten suomen kielen opiskelua, sekä itsensä uudelleen kouluttautumista. Suurelta osin se on ollut myös itsensä uudelleen arvioimista ja uusien toimintastrategioiden pohtimista. Matinheikki-Kokon (2009, 70-71) mukaan omassa maassa hankittu ammattikoulutus ja pätevyys tarjoavat maahanmuuttajalle lähtökohdan, josta käsin hän neuvottelee omasta ammatillisuudestaan ja sen arvosta uudessa kulttuuriyhteisössä. Tähän tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien kysymyksiä neuvotteluissa ovat olleet esimerkiksi: Onko minun mahdollista työskennellä alalla, jolle olen kouluttautunut? Mitä se tarkoittaa käytännössä, tarvitseeko minun hankkia lisäkoulutusta ja uutta osaamista? Jos en voi tehdä työtä alalla, jolle olen kouluttautunut ja jolla haluaisin työskennellä mitkä ovat vaihtoehtoni?

Esimerkiksi Katarinan ja Nunan kohdalla identiteettineuvottelut ovat olleet ongelmallisia. Aiempi työhön liittyvä identiteetti on ristiriidassa nykyisen tilanteen kanssa. Yksilön toimijuus voidaan nähdä olennaisena osana identiteettineuvotteluita. Esimerkiksi Eteläpellon ja Vähäsantasen tutkimuksen (2011, 292) mukaan näyttää siltä, että yksilön toimijuus on merkityksellisessä asemassa erityisesti silloin, kun yksilön ammatillinen identiteetti on muutospaineiden alla. Näin ollen muutos elämässä aktivoi yksilöä toimimaan ja muokkaamaan identiteettiä, niin persoonallista kuin työhön liittyviä identiteettejä. Hitlin ja Elder (2007, 183-186) toteavatkin, että muutos on elämänkaaritoimijuuden olen-

naisin muoto. Elämänkaaritoimijuus johtaa ajan myötä identiteettien karttumiseen, joka ilmenee tekoina (identity agentic actions). Ajan myötä nämä teot ja toiminta kietoutuvat kokemukseksi itsestämme. Tämä kokemus on toimijuuden ohjaava voima. Maahanmuuttajien neuvottelevat työhön liittyvistä identiteetistään tämän kokemuksen pohjalta.

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja tutkijan eettinen asema

Tämä tutkimus on laadullinen ja nojaa laadulliseen tutkimusperinteeseen. Tutkimuksen reliiäabelius ja validius, eli luotettavuus ja pätevyys, saatetaan kytkeä enemmän määrälliseen tutkimusperinteeseen, jonka piirissä ne ovat syntyneetkin. Niiden käyttöä pyritään välttämään laadullisen tutkimuksen yhteydessä. (Hirsjärvi, Remes ja Sarajärvi 2009, 232.) Kuitenkin kaiken tutkimuksen luotettavuutta ja tulisi jollakin tapaa arvioida, vaikka mainittuja termejä ei haluttaisikaan käyttää. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. (Esim. Hirsjärvi, ym. 2009; Kiviniemi 2001; Hirsjärvi ja Hurme 2014; Eskola ja Suoranta 1998, Tuomi ja Sarajärvi 2003.) Tarkkuus koskee tutkimuksen kaikkia vaiheita (Hirsjärvi, ym. 2009). Luotettavuuden taustalla on oletamus, jonka mukaan tutkimuksen prosessin kuvaus tekee tutkimuksessa tapahtuneen suuntautumisen sekä tutkimuksen teoreettiset ja aineiston analysointia koskevat painotukset lukijalle ymmärrettävämmäksi (Kiviniemi 2001, 81).

Tässä tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuteen on kiinnitetty huomiota koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusraportissa on pyritty selkeään ja johdonmukaiseen etenemiseen, jotta lukijan olisi helppo seurata tutkimusprosessin eri vaiheita ja siten arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Johdonmukaisuus korostuu myös tutkimuksen lähtökohdissa ja toteutuksessa. Tutkimuksen lähestymistapa on narratiivinen ja tutkimuksessa tehdyt ratkaisut ja valinnat noudattavat narratiivista ja elämäkerrallista näkökulmaa. Esimerkiksi kerronallisten haastattelujen avulla pyrittiin keräämään haastateltavien kertomuksia heidän työhön liittyvästä identiteetistään ja toimijuudestaan. Myös tutkimuksen ana-

lyysivaiheessa on pyritty noudattamaan narratiivisen ja elämäkerrallisen tutkimuksen keinoja: haastatteluista muodostettiin kertomuksia, joista sen jälkeen muodostettiin kaksi ideaalitarinaa, joiden avulla havainnollistettiin erilaisia toimijuuden muotoja sekä työhön liittyvässä identiteetissä tapahtuneita muutoksia. Tämän tutkimuksen otos on pieni, sisältäen viisi kerronnallista haastattelua. Tutkimustulosten yleistettävyydestä ei näin ollen voi puhua, tuloksia ei voi katsoa koskevan koko perusjoukkoa, eli Suomessa asuvia maahanmuuttajia. Kuitenkin Alasuutari (2007, 234) toteaa, että vaatimus ja huoli siitä, että tutkimustulokset täytyy voida yleistää johonkin perusjoukkoon, on tärkeää vain tietyn tieteenihanteen piirissä. Esimerkiksi kulttuuritutkimuksen piirissä lähdetään pikemminkin siitä, että tutkimuksen tarkoituksena on vanhojen ajatusten kyseenalaistaminen ja tajunnan laajentaminen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan viiden maahanmuuttajan elämäkertoja narratiivisin lähtökohdin, keskittyen erityisesti tutkittavien opiskeluun ja työhön liittyviä kertomuksia. Tarkoitus on ymmärtää paremmin heidän yksilöllisiä kokemuksiaan. Heikkisen (2001, 130) mukaan narratiivinen tutkimus ei pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Yksilöiden elämäkertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ihmisten äänet pääsevät autenttisemmalla tavalla kuuluviin.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kerronnallisten haastatteluiden avulla. Haastattelutilanteet olivat vapaamuotoisia ja haastattelurunko väljä. Tällä pyrittiin vuorovaikutustilanteiden luonnollisuuteen ja aitouteen, jotta haastateltavan ja haastattelijan välille on mahdollista muodostua luottamuksellinen suhde (Ruusuvuori ja Tiittula 2005, 41-42). Luottamuksellisen suhteen muodostamisella pyrittiin turvaamaan myös koko tutkimuksen luotettavuutta. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litterointiprosessi oli haastava haastateltavien puutteellisen kielitaidon vuoksi. Jossain osissa haastatteluista kielimuuri haastateltavan ja haastattelijan välillä oli liian suuri ja litterointivaiheessa oli turvauduttava arvoimaan suurin piirtein mitä haastateltava tarkoitti. Vaikka litterointiprosessi oli haastava, pyrittiin se tekemään niin tarkasti johdonmukaisesti kuin mahdollista.

Osa haastatteluista toteutettiin englanniksi. Pietilä (2010, 411) toteaa, että maiden välinen muuttoliike ja pakolaisuus ovat synnyttäneet kielellisiä ja kulttuurillisia vähemmistöjä, joiden tutkimusta pidetään tärkeänä muun muassa ryhmien integroimiseksi vastaanottavaan yhteiskuntaan. Näissä tilanteissa tutkijat joutuvat toimimaan itselleen vieraalla kielellä. Myös tässä voidaan tarkastella haastattelutilanteiden vuorovaikutusta, jonka merkitystä painotetaan nykyisin osana tiedon tuottamisen prosessia: haastattelupuheen analysoinnin olennainen elementti on tutkijan asema vuorovaikutuksessa (Pietilä 2010, 414). Vuorovaikutustilanteina haastattelut olivat kieliongelmissa huolimatta tasarvoisia ja molemminpuolista luottamusta herättäviä. Englanti ei ollut kummankaan osapuolen äidinkieli, joka rentoutti englanniksi tehtyjä haastatteluja. Tutkimuksen aineiston analyysin on tehty useassa eri vaiheessa, ja eri vaiheet on raportoitu mahdollisimman tarkasti ja selkeästi, jotta koko tutkimuksen luotettavuus paransi.

Eskolan ja Suorannan (1998, 210) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja näin luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Hirsjärvi ja Hurme (2014, 189) toteavat että laadullisen tutkimuksen on pyrittävä siihen, että se paljastaa tutkittavien käsityksiä ja heidän maailmaansa niin hyvin kuin mahdollista. Tämän tulee kuitenkin tapahtua tietoisena siitä, että tutkija vaikuttaa saatavaan tietoon jo tietojen keruuvaiheessa ja että kyse on tutkijan tulkinnoista, hänen käsitteistöstään, johon tutkittavien käsityksiä yritetään sovittaa. Tutkijan rooli laadullisessa tutkimusprosessissa on näin ollen merkityksellinen tutkimuksen teon jokaisessa vaiheessa. Näin oli myös tässä tutkimuksessa. Oma roolini tutkijana vaikutti siihen, millaisiksi haastattelutilanteet muodostuivat ja erityisesti siihen, miten aineistoa analysoitiin ja millaisia tulkintoja muodostetuista kertomuksista tehtiin.

Tutkimuksen eettisiä ratkaisuja tarkasteltaessa voidaan todeta, että olen tutkijana noudattanut yleisesti hyväksytyjä tieteellisiä käytäntöjä (esitelty mm.

Mäkinen 2006, 172–173). Tutkimushaastatteluja tehdessäni informoin tutkimukseen osallistuneita haastateltavia tutkimuksen tarkoituksesta ja aineiston käytöstä. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat tästä tietoisia. Haastattelujen nauhoittamiseen pyydettiin haastateltavilta suullisesti lupa. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden anonymiteetti turvataan käyttämällä pseudonyymeja sekä häivyttämällä tutkimusraportista tietoja, joiden avulla haastateltavan saattaisi tunnistaa.

8.4 Jatkotutkimusaiheet

Maahanmuuttajien sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on nähty ongelmallisena. Suurimmaksi marginalisoitumisen aiheuttajaksi on arvioitu maahanmuuttajien heikkoa työllistymistä suomalaisille työmarkkinoille. (Esim. Matinheikki-Kokko 2009; Forssander ja Raunio 2004; Pitkänen 2006; Paananen 1999.) Syitä maahanmuuttajien heikkoon työllistymiseen Suomessa on arvioitu olevan useita. Heidän heikko suomen kielen taitonsa, maakohtaisen sosiaalisen ja kulttuurisen osaamisen puuttuminen (Paananen 1999), työnantajien varaukselliset rekrytointiasenteet (Paananen 1999, Pitkänen 2006) sekä luottamuksen puute maahanmuuttajien osaamiseen (Forssander 2004) ovat muun muassa syitä, miksi maahanmuuttajat ovat jääneet suomalaisen työelämän valtavirran ulkopuolelle.

Aktiivitoimenpiteitä, jotka tähtäävät maahanmuuttajien parempaan työllistymiseen on laadittu. Esimerkiksi vuonna 1999 voimaan tulleella lailla maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta turvataan maahanmuuttajille oikeus yksilölliseen kotouttamissuunnitelmaan, jonka kunta, työvoimaviranomaiset ja muut viranomaiset yhdessä laativat. (Pitkänen 2006, 26; Jyväskylän kaupungin monikulttuurisuusohjelma 2014.) Jos kuitenkin maahanmuuttajien työllistyminen on heikkoa erilaisista aktiivitoimenpiteistä huolimatta, ovatko käytetyt keinot riittämättömiä?

Reijosen (2002, 8) mukaan kysymykset siitä, kuka eri virastoissa kohdattava maahanmuuttaja on ja minne hän on sopeutumassa, eivät ole olleet kotout-

tamissuunnitelmien puitteissa keskeisiä. Viranomaisia kiinnostaa saumakohta, esimerkiksi koulutus, työkokemus tai kädentaidot, jonka avulla maahanmuuttaja voisi löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Marginaaliseksi jää se, mitä maahanmuuttaja itse haluaisi tarjota suomalaiselle yhteiskunnalle, mitä kehittää itsessään ja mikä häneltä jäi kesken ennen tänne muuttoa. Marginaaliseksi jää siis se, mitä maahanmuuttaja itse haluaisi tarjota suomalaiselle yhteiskunnalle ja mikä häneltä jäi kesken ennen tänne muuttoa. Samaa mieltä on De Fina (2003). Hänen mukaansa hyödyllistä olisi kuulla maahanmuuttajien subjektiivisia kokemuksia, jotta voisimme paremmin ymmärtää maahanmuuttoon liittyviä realiteetteja. Ihmisillä on mielikuvia ja stereotyyppisiä maahanmuuttajista, ja vaikka tilastollista tietoa maahanmuuttajista löytyykin, hyvin vähän tiedetään siitä, ketä maahanmuuttajat ovat, mitä he ajattelevat, mitä he tuntevat, miksi he ovat tulleet ja kuinka he näkevät itsensä (De Fina 2003.)

Tässä tutkimuksessa on haluttu kuulla maahanmuuttajien subjektiivisia kokemuksia heidän maahanmuuttoprosessistaan. Mitä he ovat tehneet ennen Suomeen muuttoa? Mitkä ovat olleet syyt maahanmuutolle? Miten asiat ovat täällä järjestyneet? Mitä he haluaisivat tehdä nyt ja tulevaisuudessa? Tutkimuksen pääkäsitteet, työhön liittyvä identiteetti, toimijuus sekä maahanmuuttajien identiteettineuvottelut toimivat tärkeinä välineinä, kun tarkoituksena oli ymmärtää paremmin maahanmuuttoon liittyviä subjektiivisia realiteetteja. Tämä tutkimus oli laadullinen ja otos pieni. Tarkoituksena ei lähtökohtaisesti ollut yleistettävyyttä vaan ymmärryksen lisääminen. Jatkotutkimusaiheita ajatellen juuri ymmärryksen lisääminen maahanmuuttajien kokemuksia kohtaan voidaan nähdä tärkeänä ja tavoiteltavana, jotta työllistymiseen lisääviä oikeanlaisia toimenpiteitä voidaan kehittää.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2007. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Beijaard, D., Meijer, P. C. & Verloop, N. 2004. Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Training*, 20, 107–128.
- Billet, S. 2006. *Work, Subjectivity and Learning*. Teoksessa S. Billet, T. Fenwick ja M. Somerville (toim.) *Work, Subjectivity and Learning: Understanding Learning through Working Life*. Technical and vocational education and training series 6. Alankomaat: Springer.
- Billet, S. ja Pavlova, M. 2005. Learning through working life: self and individuals' agentic action. *International Journal of Lifelong Education* 24 (3), 195-211.
- Collin, K. 2009. Work-related identity in individual and social learning at work. *Journal of Workplace Learning*. Vol. 21 Iss 1, 23 - 35.
- De Fina, A. 2003. *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Erkkilä, R. 2005. Narratiivinen kokemus ja tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula ja T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. Tartu: Guttenberg AS. 195-226.
- Eskola, J. ja Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A. 2009. Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 90-142.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. ja Collin, K. 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Aikuiskasvatuksen 49. Vuosikirja. Vantaa: Hansprint Oy. 9-40.
- Eteläpelto, A. ja Onnismaa, J. 2008. Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa: Hansprint Oy.
- Eteläpelto, A. ja Vähäsantanen, K. 2008. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa: Hansprint Oy. 26-49.

- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., ja Paloniemi, S. 2013. What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review* 10, 45-65.
- Filander, K. 2006. Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy / PS-Kustannus. 43-60.
- Forssander, A. ja Raunio, M. (2004) *Sykettä ja suvaitsevuutta - globaalien osaamisen kansalliset rajat*. Helsinki: Edita
- Hall, S. 2002. *Identiteetti*. Tampere: Tampereen paino Oy
- Heikkinen, H. 2001. Narratiivinen tutkimus - Todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola ja R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy. 116-132.
- Hirsjärvi, S. ja Hurme H. 2014. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Oy: Helsinki.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. ja Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hitlin, S. ja Elder, G. H. 2007. Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency. *Sociological Theory*, Vol. 25, No. 2, 170-191.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 90-118.
- Hyvärinen, M. ja Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvuori ja L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino. 189-222.
- Hänninen, S. 2008. Voimaantumisen kehitysohjelma persoonallisen ja ammatillisen identiteetin tukijana. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Vantaa: Hansaprint Oy. 191-217.
- Hänninen, V. 2003. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Jyrkämä, J. 2007. Toimijuus ja toimintatilanteet - aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa M. Seppänen, A. Karisto & T. Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Juva: WS Bookwell Oy / PS- kustannus.

- Jyväskylän maahanmuuttajapalvelut. Viitattu 10.4.2015.
<http://www.jyvaskyla.fi/sosiaalipalvelut/maahanmuuttajat/maahanmuuttajapalvelut>
- Jyväskylän monikulttuurisuusohjelma. Viitattu 10.4.2015
http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/70450_Monikulttuurisuusohjelma6.pdf
- Jyväskylän sosiaalipalvelut. Viitattu 9.4.2015.
<http://www.jyvaskyla.fi/sosiaalipalvelut/maahanmuuttajat>.
- Kirpal, S. (2004), Researching work identities in a European context. *Career Development International*, Vol. 9 No. 3, 199-221.
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Teoksessa J. Aaltola ja R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino Oy. 68-84.
- Kotouttamisen kokonaisraportti. 2013. Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja.
- Maahanmuuttovirasto. Katsottu 10.4.2015.
http://www.migri.fi/download/57700_2014_tilastograafit.pdf?9d31ed3cf334d288.
- Matinheimo-Kokko, K. 2009. Monikulttuurillisuuden haasteet työelämässä. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 64-88.
- Mäkinen, O. 2006. *Tutkimusetiikan ABC*. Vaajakoski: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Reijonen, M. 2002. Tila ja kulttuurinen identiteetti. Entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden paluumuuttajien kulttuurisen identiteetin muodostuminen Suomessa asutun vuoden aikana. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ropo, E. ja Gustafsson, A-M. 2008. Elämäkerrallinen näkökulma ammatilliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Vantaa: Kansanvalistusseura. 50-76.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. ja Hyvärinen, M. (toim.) 2010. *Haastattelun analyysi*. Vastapaino: Tampere.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. ja Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 90-118.

- Ruusuvuori, J. ja Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Teoksessa J. Ruusuvuori ja L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 22-56.
- Paananen, S. 1999. Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu. Tutkimuksia 228. Tilastokeskus, Helsinki.
- Paloniemi, S. ja Collin, K. 2009. Workplace learning and work-related identity construction in a clinical setting. Teoksessa M. P. Caltone (toim.) Handbook of Lifelong Learning Developments. Nova Science Publishers, Inc.
- Pietilä, I. 2010. Vieraskielisten haastattelujen analysointi ja raportointi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 411-423.
- Pitkänen, P. 2006. Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä. Helsinki: Edita.
- Polkinghorne, D. E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. In Hatch, J. A. & Wisniewski, R. (Eds) Life History and Narrative. London: The Falmer Press, 5-24.
- Tuomi, J. ja Sarajarvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2003. Tammi: Helsinki.
- Vanttaja, M. ja Järvinen, T. 2006. Oppiminen ja identiteetti muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 27-42.
- Väestöliitto. Viitattu 9.4.2015.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/
- Vähäsantanen, K. 2009. Ammatillisen opettajan ammatti-identiteetti muutoksessa. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 156-176.
- Vähäsantanen, K. ja Eteläpelto, A. 2009. Vocational teacher in the face of a major educational reform: individual ways of negotiating professional identities.
- Vähäsantanen, K. ja Eteläpelto, A. 2011. Vocational teachers' pathways in the course of curriculum reform. Journal of Curriculum Studies, 43:3, 291-312.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Ensimmäinen osa: Kertoisitko hieman taustastasi? Iän, perheestä, mistä olet kotoisin, kuinka kauan ollut Suomessa.

Toinen osa: Kertoisitko/kuvailisitko työ- ja koulutushistoriastasi ennen Suomeen muuttoa?

Tarkentavia lisäkysymyksiä, jos tarpeen:

- Oletko opiskellut jotain? Mitä?
- Miksi tai miten hakeuduit kyseiselle alalle? Pystyitkö vaikuttamaan alavalintaan? (Tämä kysymys myös Suomeen muuttamisen jälkeen)
- Kuinka tärkeä osa työllä oli elämässäsi?
- Onko sinusta tuntunut että olet saanut tukea koulutus/uravalinnoillesi? Mistä tämä tuki on tullut? Koetko että olisit tarvinnut enemmän tukea kyseisiin valintoihin liittyvissä asioissa?
- Koitko että tekemäsi työ oli merkityksellistä sinulle?
- Koitko olevasi hyvä työssäsi?

Kolmas osa:

Mikä oli pääasiallinen syy Suomeen muutolle?

Miten (työhön ja koulutukseen liittyvät) asiat Suomessa ovat sujuneet tänne tulosta lähtien?

Tarkentavia lisäkysymyksiä:

- Millaisen kotoutumiskoulutuksen olet käynyt läpi, vai oletko?
- Oliko kotoutumiskoulutuksesta sinulle hyötyä?
- Oletko opiskellut Suomessa jotain?

- Koetko opiskelemasi alan kiinnostavaksi?
- Mitä töitä olet tehnyt Suomessa?
- Eroavatko Suomessa tekemäsi työt töistä joita teit kotimaassasi? Jos eroavat, miten?
- Pidätkö/nautitko tekemästäsi työstä Suomessa? Oletko siinä hyvä?
- Antaako työsi sinulle haasteita?
- Koetko työssäsi onnistumisen tunteita?
- Kuinka suuressa osassa työt tai koulutus ovat tällä hetkellä elämässäsi?
- Mitä töitä haluaisit tehdä tulevaisuudessa?
- Haluaisitko kehittää itseäsi jollain tavoin?
- Työn ja muun elämän suhde: Mikä sinun mielestäsi on elämässä tärkeää?
- Olisitko tehnyt joitakin asioita toisin koulutukseesi tai uraasi liittyen? Jos olisit niin mitä ja miksi?

Liite 2. Esimerkkejä aineiston analyysivaiheessa luoduista tarinoista

1. Ensimmäinen versio kertomuksista (esittelyt) Manuel.

Manuel kotoisin Marokosta ja 46-vuotias. Hän elää avioliitossa ja hänellä on kumppaninsa kanssa 10-vuotias tytär. Manuel on muuttanut Suomeen vuonna 1990 entisen tyttöystävänsä perässä. Marokossa Manuel on käynyt peruskoulun jonka jälkeen hän opiskeli ammattikoulussa kaksi vuotta auton asentajaksi ja kaksi vuotta hitsaajaksi. Marokossa ollessaan hän myös työskenteli satamassa.

Vuonna 1988 Manuel lähti kiertämään Eurooppaa kaverinsa kanssa. Tällä reissulla Manuel tapasi ensimmäisen vaimonsa. Pariskunta rakastui nopeasti ja Euroopan reissun jälkeen tyttö tuli käymään Marokossa, jossa viettikin puoli vuotta. Tänä aikana Manuel työskenteli marmoritehtaalla. Tyttö palasi takaisin Suomeen, jonne Manuel muutti pian hänen perässään. Suomeen muuttaessaan Jose oli 21-vuotias. Pariskunta avioitui pian Manuelin muutettua Suomeen.

Ensimmäinen asuinpaikka Suomessa oli Viitasaari. Niin pienellä paikkakunnalle muuttaminen oli suurkaupungista kotoisin olevalle Manuelille aikamoinen kulttuurishokki. Myös työnsaanti oli alussa vaikeaa, koko Suomea ravistellut lama oli juuri alkamassa. Manuel hyödynsi vapaan aikansa opiskelemalla suomen kieltä aikuiskoulutuksessa. Hän pitää ratkaisuaan ehdottoman järkevänä, ensimmäinen asia mikä vierassa maassa on hoidettava on kieli. Viitasaarella ollessaan Manuel myös opiskeli puusepäksi. Nämä opinnot eivät kuitenkaan olleet häntä varten. Myös opiskelutoverit latistivat tunnelmaa: He olivat pääosin eläkkeelle jäämässä olleita miehiä, joilla ei ollut minkäänlaista motivaatiota koulutuksen suhteen. Manuel yritti hankkia Viitasaarelta töitä sinikkäästi, tuloksetta.

Vuonna 1994 pariskunta muutti Äänekoskelle, jossa Manuelia vihdoin onnisti: Hän sai töitä puoleksi vuodeksi autopurkaamolla. Mutta koska ajat olivat tiukat, hän joutui pian luopumaan töistään. Vuonna 1995 Manuel oli taas työtön. Hän suunnitteli lähtevänsä Lievestuorelle opiskelemaan yhdistelmäajoneuvonkuljettajaksi. Tämä oli hänen lapsuuden haaveensa, Manuelin isä ajoi ammattikseen rekkaa. Jotain yllättävää sattui kuitenkin samaan aikaan. Manuelin ystävä oli opiskelemassa Pasilassa maskeeraajaksi ja hän pyysi Manuelia keikkahommana malliksi. Töiden ohessa koulun rehtori tuli sanomaan Manuelille että jos häntä kiinnostaa tulla opiskelemaan, hän on tervetullut. Manuel tarttui tarjoukseen, hän oli juuri eronnut ja elämä oli auki. Helsinki vaikutti hyvältä paikalta.

Manuel hyväksyttiin kouluun Helsinkiin. Samoihin aikoihin hän sai myös töitä Jyväskylästä DJ:nä. Manuelilla oli siis nyt koulupaikka Helsingissä ja töitä Jyväskylässä. Hän ei halunnut tehdä valintaa näiden kahden välillä ja tiedusti Jyväskylän ammattikoulusta, josko hänen olisikin mahdollista aloittaa koulu Jyväskylässä. Muutaman viikon päästä Manuelille soitettiin, Jyväskylästä oli vapautunut opiskelupaikka ja tahtoessaan Manuel saisi sen. Manuel tarttui tarjoukseen ja aloitti kampaajakoulun.

Seuraavaa kolmen vuoden opiskelupätkää Manuel kuvaa rankaksi. Hän opiskeli päivät ja kävi öisin soittamassa musiikkia niin Jyväskylässä kuin muil-

lakin paikkakunnilla. Manuel teki DJ-alan hommia opiskelun ohessa monestakin syystä: hän ei halunnut ottaa opintolainaa. Toinen vaikuttava syy oli kuitenkin että musiikki oli Manuelille tärkeää ja hän nautti kyseisen työn tekemisestä. Musiikki oli ollut jonkunlainen haaveammatti.

Koulu kesti kolme vuotta ja vuonna 1999 Manuel valmistui. Hän sai pian osa-aikatöitä kampaamo Minnasta. Tämä oli hyvä väylä aloittaa alalla vaikka tunteja oli melko vähän. Manuel tiesi, että ei voinut tehdä DJ- alan töitä ikuisuusiin, hän tiesi että hänen olisi panostettava kampaamoalan töihin. Vuonna 2000 Manuel teki nopean ja rohkean päätöksen. Hän ryhtyi kampaamoalan yrittäjäksi. Kyseisellä tiellä Manuel on edelleen. Ensimmäinen työpaikka yrittäjänä oli kampaamo Ykköset. Nykyään Manuel toimii kampaamo Velvetissä muiden yrittäjien kanssa.

Yrittäjänä toimimisen ohessa Manuel on työskennellyt ovimiehenä kymmenen vuotta. Portsariksi hän ryhtyi lopetettuaan DJ-alan työt. Lisäksi Manuel toimii nykyään kampaamoalan kouluttajana. Kyseessä on kampaamoalan tukufirma, jonka kouluttajat kiertävät Suomessa eri kaupungeissa. Manuelin ystävä on myös töissä yrityksessä ja hänen kauttaan Manuel kuuli että firma tarvitsisi kouluttajia.

Manuel kokee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa. Tähän tunteeseen on vaikuttanut erityisesti yrittäjänä toiminen ja muutenkin itsensä työllistäminen mitä erilaisimmille aloille. Suomen kielen oppimiseen meni aikoinaan Viitasaarella puoli vuotta. Suuri vaikutus kielen nopeaan sisäistämiseen oli vahva halu oppia. Manuel ymmärsi että työllistyminen olisi hankalaa, jollei mahdollonta ellei kieli olisi hallussa.

Manuel pitää itseään aktiivisena ja korostaa että omalla asenteella ja toiminnalla saa tuloksia aikaan. Tulevaisuuden haavana on kenties oma kampaamoliike. Mutta aika näyttää.

2. Toinen versio kertomuksista, Katarina

Katarina on 27-vuotias ja kotoisin Venäjältä. Hän on tullut Suomeen kaksi vuotta sitten. Katarina on naimisissa ja pariskunta muutti Suomeen miehen töiden perässä. Alunperin aviomies työskenteli Nokialla, nykyisin toisen mobiiliteknologiaan perustuvan yrityksen palveluksessa. Parilla ei vielä ole lapsia. Lukion jälkeen Katarina on mennyt yliopistoon ja hänellä proviisorin koulutus.

"Then I went to University and after five years, six years, because it was a medical University. So I have medical education but I'm, aam I have Pharmaceutical education in University. And I'm Master. In Finnish it would be proviisori."

Melkein kaikilla Katarinan sukulaisilla on jonkinlainen lääketieteellinen koulutus. Niinpä oli luonnollista että myös Katarina ajautui lääketieteellisen koulutuksen pariin. Lisäksi proviisorin koulutus on tällä hetkellä Venäjällä hyvin suosittu.

I'm from medical family. Almost all my relatives are doctors or have medical education. And now it's very opular, the pharmaceutica education nowadays in Russia, very good industry.

Katarina halusi lääketieteellisen koulutuksen, jossa oltaisiin ainakin pääasiassa tekemisissä lääkkeiden ennemmin kuin ihmisten kanssa.

"I wanted to... some kind of medicine, but not with people, with drugs. You deal with medicine. So because of that I chose it."

Opinnot olivat Katarinan mielestä hyvin haastavat. Jo toisen kurssin jälkeen Katarina oli aikeissa lopettaa kokonaan. Kuitenkin hän jatkoi ja suoritti opinnot tavoiteajassa. Vanhemmat luottivat Katariinaan, eikä Katarina halunnut tuottaa heille pettymystä. Hän huomasi myös, että kaikilla muillakin oli vaikeuksia opintojen kanssa, hän ei ollut ainoa. Opiskelutoverit tukivat toisiaan ja selviytyivät haastavista opinnoista yhdessä. Kaiken kaikkiaan

My parents relied on me. They trusted me and I didn't want to dissapoint them. It's a very big thing for meand then it was hard for everyone in my group. So not only for me. So we pulled through together.

Katarina suoritti opintojensa loppupuolella työharjoittelun Portugalissa. Työ oli tutkimustyötä, esimerkkinä Katarina antaa proteiinien rakenteen analysoinnin ja erilaiset konferenssit. Tällaisen työskentelymahdollisuuden saavat opiskelijat joilla on lupaavia tutkimustuloksia ja jotka puhuvat englantia tarpeeksi hyvin.

Not all. People who, students who who are interested in research. Or who do good, or have good test results. And you should speak some English. And then you have an opportunity to go abroad.

Katarina piti työstään, mutta uskoo että ei halua tehdä senkaltaisia töitä enää.

“It was good. It was good work, it was interesting people. But I don’t think I want to do research anymore, because it eas not that great.”

Opintojensa ohella Katarina työskenteli apteekissa. Tämä työ oli puhtaasti opintojen rahoittamista varten, myöskään tämänkaltaisia töitä Katarina ei enää halua tehdä.

“During my studies at University I was working in Pharmacy. Itäs really common, nights or holidays or something. I did earn some money. Because of that I was working. Not because of anything else. Just because of the money.”

Melkein heti maisteriksi valmistumisen jälkeen Katarina ja hänen miehensä muuttivat Suomeen. Ensimmäisenä vuotenaan Suomessa Katarina ei tehnyt mitään, ja se oli hänelle hyvin vaikeaa.

“The most difficult was the first year. I did nothing. It was very difficult for me. It’s from August to... From August 2012 to January 2013 that I did nothing. It was very difficult. I came from capital of republic, like from big city. I had lots of things in Russia. I didn’t have anything here. It was very difficult time. From This city I don’t know anyone. I don’t know where to go, I dont’ know the language at all. It was really bad.”

Varsinaisen kotouttamiskoulutuksen Katarina aloitti lokakuussa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi suomen kielen opintoja Viitaniemessä.

“We do stuff that gets us integrated with language and Finnish culture. It’s first step of integration. And then we can go to Viitaniemi.”

Ennen kieliopintojen alkua Katarina on osallistunut Palapelin toimintaan, jossa hän on saanut haltuun suomen kielen perusteet. Hänen ei siis tarvitse aloittaa aivan tyhjästä.

Ennen Palapeliä Katarina oli työharjoittelussa Jollassa. Tämä oli hänen ensimmäinen kosketuksensa työelämään Suomessa. Harjoittelupaikan Katarina sai miehensä avulla. (Vaikka työ ei ollut Katarinan omaa alaa, työpaikalla oli suuri merkitys Katarinan hyvinvoinnille.)

"It was fine. At that time I was... I didn't have an option. Communication with those people, there was people to talk to. That traineeship and then things went well. ... But then, now it's fine. I have friends, I have what to do and study. It's not bad."

Katarina miettii paljon tulevaisuuttaan ja työskentelymahdollisuuksiaan Suomessa. Pohdintoihin liittyy paljon epävarmuutta.

"Now aam I think, just work or maybe, I don't know. If I speak good Finnish I could work. But If not I could get another education. I'm not sure yet."

Hän haluaisi työskennellä alalla jolle on kouluttautunut kotimaassaan, mutta tähän liittyy erinäisiä ongelmia. Esimerkiksi kieli.

"Yes well, I was studying in Viitaniemi, and one of my teachers, we had some consultations, said that to be a proviisori here, I need to reach my Finnish level to B.. B4? Very high. It's like almost fluent. For that it would mean two more years of studying. I don't know. Sounds a bit boring to me."

Mahdollisuuksia työllistymiseen kuitenkin olisi.

"No, it's possible, I just can't work with people. Because I don't speak good Finnish. But I could work in factory or somewhere. Because big companies in Finland, their working language is English. So it would be fine but not in Jyväskylä. Right now here in Jyväskylä I don't have that many options."

Katarina haluisi hyödyntää hankkimaansa tutkintoa.

"Only in my field. In medical. I don't want to start something new. I spent six years of my life in there, I like it. I'm still like I'm not forgetting things, I'm reading all sorts of things when I have time. I don't let myself to forget the stuff."

Venäjällä Katarina työllistyisi tutkinnollaan hyvin todennäköisesti.

"Now it would be easier for me in Russia. I would be earning a lot of money. It's really, it's very good. Pharmaceutical industry is very good."

Katarina on hakenut Jyväskylässä ammattikorkeakouluun, sairaanhoitajaopintoihin.

"I did apply to nursing bachelor program, this year. And did the basic exams, now I'm waiting for the results."

Englanninkielinen hoitoalan tutkinto vaikutti helposti lähestyttävältä, ja liippasi omaa alaa.

"Yes a bit different but still I have the feeling that I don't want to change completely."

Kyseisten opintojen aloittamisesta Katarina ei kuitenkaan ole varma.

"I don't know. Maybe I... Even if I get invited maybe I will not go. Or maybe I will. I didn't decide yet. But anyway I passed the exam and now I'm waiting for the results."

Tulevaisuus näyttäytyy epävarmana. Vaikka mahdollisuuksia hyödyntää jo suoritettua proviisorin tutkintoa olisi olemassa, Katarina epäilee mahdollisuuksiaan.

"I don't think that I'm never gonna work with that degree. Maybe the time during I study nursing my Finnish will be better. So things can change over time, maybe I start working as nurse then change my mind about something. So."

Katarina ei koe vielä olevansa integroitunut suomalaiseen yhteiskuntaa.

"I don't speak good Finnish. It makes me different between completely integrated. Of course I understand things. I'm not isolated from the society like it was before. I wasn't working, I didn't understand anything. Now I understand what people are talking about. Maybe not everything but what about. So. It depends on a person. So some people can be isolated forever. Some people can't I think I need maybe one more year. I will be able to speak good Finnish. It's related. So if I speak, it means that I have integrated. It's very important. It's a very hard question, I don't know."

Työn roolia elämässä Katarina kuvailee seuraavasti:

"I think 50/50 because it's not main thing in my life. It's like additional thing. First thing is family. Someday I will work or maybe not, full time like 10 hours a day. But just family first."